

ЫСЫК-КӨЛ КАБАРЛАРЫ

Гезит 1938-жылдын
1-сентябрынан
баштап чыгууда



Шаршемби, 11-октябрь, 2017-жыл № 35 (11670)

ЖАРАТЫЛЫШТЫ РАЦИОНАЛДУУ ПАЙДАЛАНУУ

Бул санда



«ЦЕНТЕРРА» ЖЫЛДЫК ЭКОЛОГИЯЛЫК ТӨЛӨМДҮ \$3 МИЛЛИОНГО ЧЕЙИН КӨБӨЙТӨТ

Кыргыз Өкмөтү менен канадалык компаниянын жетекчилиги «Кумтөр» долбоору боюнча келишим түзүштү. Жаңы макулдашуунун негизи эмнеде?

3-бет

РУСТАМ САДЫРАЛИЕВ: «КОРРУПЦИЯ МЕНЕН МАХИНАЦИЯЛАРДЫ ТОКТОТУУ КЕРЕК ЭЛЕ. МАКСАТЫБЫЗГА ЖЕТТИК!»

Ысык-Көл облусун өнүктүрүү фондунун жетекчиси «Кумтөрдөн» түшкөн миллиондор кандай жана кайда бөлүштүрүлүп, облустун көйгөйлөрү менен фонддун иши жөнүндө.

6-7-бет

ДЭНИЕЛ ДЕЖАРДЕН: «ТРАВМАТИЗМДИН КӨРСӨТКҮЧҮН НӨЛГӨ ТҮШҮРӨРҮБҮЗГӨ ИШЕНЕМ»

Ишканага жаңы киргизилген эмгекти коргоо жана коопсуздук техникасы боюнча «Work Safe, Home Safe» программасы жөнүндө «Кумтөрдүн» президенти жана авторлордун бири баяндайт.

8-бет

«КУМТӨРЧҮЛӨР» ЫСЫК- КӨЛДӨ КЫРСЫККА КАБЫЛГАН ТУРИСТТЕРДИ КАНТИП КУТКАРГАН

Компаниянын куткаруучулары менен медиктери авария болгон жерге кырсыктаган адамдарга жардамга биринчи болуп келишкен. Чоң жол кырсыгы жөнүндө биздин материалда.

11-бет

ЖОК БОЛУУ ЖОЛУНДА: МӨҢГҮЛҮ ЧОКУЛАРДЫН ПИРИН САКТОО

Кыргызстанда өткөн Илбирсти сактоо боюнча эл аралык форумда эмнелерди талкуулап, кандай жыйынтыктарга келишти.

12-13-бет

«КУМТӨР» ЭКОЛОГИЯНЫ САКТООДО ЭМНЕ ИШ КЫЛАТ

Алтын өндүрүү боюнча инвестициялык долбоордун оператору 2016-жылга карата жаратылышты коргоо ишмердүүлүгү боюнча отчетун чыгарды.

Августтун башында чыккан «Кумтөрдүн» отчету алтын кен ишкананын айлана-чөйрөнү коргоодо негизги көрсөткүчтөрүн, коопсуздук техникасы менен социалдык жоопкерчилик суроолорун камтыйт. Документтин басымдуу бөлүгү инвестор ишмердүүлүгүн баштагандан бери бийик тоолуу кендеги аткарып кел-

ген жаратылышты коргоо иштерине арналат жана ал түшүнүктүү. Бардык өндүрүштүк ишканалар айлана-чөйрөгө таасир этет. Бирок баары эле тобокелдерди тизмектеп, аларды азайтууга жана экологиялык балансты сактоого кам көрө бербейт. Бул жаатта Кумтөр кен ишканасы тоо-кен өндүрүшчүлөрү арасында-

гы лидер жана көрсөткүчтөрүн туруктуу жакшыртууга умтулат.

Инвестор айлана-чөйрөнү коргоодо кандай иш-чараларды өткөрөрү жөнүндө кенен маалымат **4-5-бетте**

Коопсуздук баарынан жогору!

«Кумтөр» компаниясы Кызыл Жарым ай Улуттук коому менен биргеликте балдарды техникалык коопсуздук боюнча окутту.

Work Safe - Home Safe программасынын алкагында Администрация жана персоналды өнүктүрүү бөлүмү Кыргыз Республикасынын Кызыл Жарым ай Улуттук коому менен бирге Бишкек шаарында балдар үчүн коопсуздук техникасынын негиздерине окутуу уюштурду. Иш-чаранын максаты - балдарга коопсуз жүрүм-турум маданиятын сиңирүү.

Биринчи медициналык жардам көрсөтүү, жер титирөөдө, сел жүргөндө жана башка

өзгөчө кырдаалдарда өзүн кантип алып жүрүү - тренингдин негизги темалары ушулар болду. Кыргызстан - тоолуу өлкө. Ошондуктан тренингде басым дал ушундай жерлерге мүнөздүү өзгөчө кырдаалдарга жасалды.

Тажрыйбалуу педагогдор жеткиликтүү формада балдарга бейтааныш адамдар менен баарлашуу эрежелери жөнүндө айтып беришти. Балдар маалыматты оңой кабыл алышы жана эстеп калышы үчүн оюндуу сабактар уюштурулду. Ошон-

дон улам балдар биринчи жардам көрсөтүү көндүмдөрүн өздөштүрүштү. Мектепте коопсуз жашоонун негиздери боюнча балдар көп учурда теорияны гана билишсе, мындай тренингдер - теориялык билимдерди практикада бекемдөөнүн эң сонун мүмкүнчүлүгү.

Уюштуруучулар муну менен эле чектелбейт, анткени аймактарда жашаган бөбөктөр да эч ким карап турбаса да туура жүрүү эрежесин үйрөнүүсү шарт.



«Кумтөр» менен Кызыл жарым ай коомунун биринчи жалпы долбоору аркылуу балдар коопсуздук техникасы менен таанышты.

КУМТӨРЧҮЛӨР ЖАЙЛООДОГУ БАЛДАРДЫ ӨНҮКТҮРҮҮ МОБИЛДИК БОРБОРУНА БАРЫШТЫ

Бөбөктөргө китептерди, өнүктүрүүчү оюнчуктарды алып барып, мастер-класстарды өтүштү.



Компания кызматкерлери бөбөктөргө арнаган убактысын кызыгуу менен өткөрөт.



Иш-чарага даярдык бир нече ай мурда башталып, компаниянын кызматкерлери арасында Жети-өгүз районундагы Ак-Таш жайлоосундагы балдарды өнүктүрүү мобилдик борборуна мастер-класс өткөрүү үчүн оюнчук чогултуу жарыяланган. Ынтымактуу командалык иш менен, кумтөрчүлөр балдарга чогултулган оюнчуктардан жана жылтырактардан кар шарын жасоого үйрөтө алышты. Ал гана эмес, кызматкерлер борбордогу эң кенже балдардын күнүмдүк урунган тиричилик аспаптарын жана буюмдарын коопсуз пайдаланууна үйрөнүүсү үчүн өнүктүрүүчү бизборд жасашты. Кызматкерлердин бири болсо, балдарды сүрөтчүлөр колдонгон түркүн ыкмаларга үйрөтүп, живопистеги көндүмдөрдү өнүктүрүү

сабагын өттү. Ар бир балага компаниянын каржылоосунда чыгарылган китеп белекке берилди.

Кабыл алган тарап да калышпай, бөбөктөр ыр-бийдеги өнөрүн көрсөтүп, жаттаган ырларын окуп, кара жорго бийлешти.

- Борборлор «Роза Отунбаеванын демилгеси» коомдук фондунун долбоорунун алкагында иштеп, чабандардын балдарына жай мезгилинде мал кайтаруу менен бирге мектепке даярданууга шарт түзөт. Окутуучулар күнүнө үч саат жазуу, окуу жана эсепке үйрөтөт, - деп компанияда түшүндүрүп беришти.

Долбоор алыскы, жетүүгө кыйын жайлоолорго туянтулганын баса белгилейбиз. Мобилдик борборлор бардык керектүү жабдуулары бар боз үйлөрдө жайгашат. Ал жакта мектепке чейинки жаштагы балдарды негизги көндүмдөрүнө окутуп, баштапкы билим беришет. Кумтөрчүлөр үч жылдан бери Ысык-Көл облусунун Тоң жана Жети-Өгүз райондорунда балдар борборлорун канцеляриялык товарлар жана китептер менен жабдууга жардам берип келет. Компаниянын кызматкерлери борборлор негизделгенден бери аларда болуп келүүдө жана КФ менен кызматташууну баштаган. Кумтөрчүлөр ар жылы ар кандай мастер-класстарды өткөрүшөт жана балдар үчүн оюндарды уюштурушат.

Кажы-Сай айылындагы ишембилик учурунда «Кумтөрдүн элчилери» сууга чөккөндөрдү куткаруу тренингин өткөрүштү

Акцияга бардыгы 50 адам катышты.



«Кумтөрдүн элчилери» дароо эки жакшы иш кылышты: Кажы-Сайдын пляжында ишембилик өткөрүү менен бирге эс алуучуларга биринчи жардам көрсөтүү эрежелерин айтып беришти.

Туристтик сезондун алдында жана жай бою, анын жүрүшүндө да «Кумтөр» компаниясынын эмгекчилери жеке үлгүсүндө кыргызстандыктар менен республика меймандарына жаратылышка кандай мамиле кылуу керек экенин Ысык-Көл жээгиндеги пляждарды жыйнап, тазалоо аркылуу көрсөттү. Алардын бири Тоң районунда өттү. Жергиликтүү бийлик менен активисттерден 50 адам ишембиликке кошо чыгып, Кажы-Сай айылындагы пляжды таштандыдан арылттып, жыйнашты. Ишембиликке баарынан жигердүү катышкан эс алуучулар менен жыйноочуларга эстелик болчу белектер тапшырылды.

Иш-чара ал менен чектелгени жок! Коопсуздукту камсыздоого негизделген корпоративдик баалуулуктары бар, социалдык жоопкер компания катары КГК пляжда эс алгандар менен өз тажрыйбасы жана билими менен бөлүшүүнү чечти. Эмгекти коргоо жана коопсуздук техникасы бөлүмүнүн өкүлү сууга чөгүп бараткандарды сактоо боюнча тренинг өткөрдү. Бардык чогулгандар пляжда мүмкүн болгон кырсыктар учурунда биринчи жардамды кантип туура көрсөтүүнү иш

жүзүндө көрө алышты. Ага кошумча, бардык кызыккан адамдарга компаниянын өнөктөшү - Кыргызстандын Кызыл жарым ай коомунан биринчи жардам көрсөтүү боюнча буклеттер тапшырылды.

- Биз иш участокторунда сактык чараларын жана коопсуздук техникасын бекем сактайбыз жана көрсөткүчтөрүбүздү дайыма жакшыртабыз. Баарыбызды үйдө үй-бүлөлөрүбүз күтүп турушат жана бул биз үчүн маанилүү. Биз балдарыбыздын болочок коопсуздук үчүн биргелешип аракет кылуу үчүн бул маданиятты өлкөбүздүн башка жарандары менен да бөлүшкүбүз келет», - деп белгиледи «Кумтөрдөгү» эмгекти коргоо жана коопсуздук техникасы бөлүмүнүн кызматкери Айбек Айткулиев.

Иш-чара корпоративдик ыктыярчылыкты жайылтуу боюнча «Кумтөрдүн элчилери» программасынын алкагында өттү. Кумтөрчүлөр өткөн жылы муктаждарга жардам көрсөтүү боюнча ар кандай акцияларга жалпысынан 3000 сааттан ашык жумшаган. 2017-жылы кызматкерлер бул көрсөткүчтү дагы 1000 саатка көбөйтүүнү пландаштырышууда.

«Кумтөр» боюнча жаңы келишим: «ЦЕНТЕРРА» ЖЫЛДЫК ЭКОЛОГИЯЛЫК ТӨЛӨМДҮ \$3 МИЛЛИОНГО ЧЕЙИН КӨБӨЙТӨТ

Кыргызстан эмне алат

Кыргыз Өкмөтү менен канадалык компаниянын жетекчилиги тарыхый чечимге жар салды! Дээрлик бир жарым жылга созулган сүйлөшүүлөрдөн кийин, тараптар компромисске жетип, бардык соттук териштирүүлөрдү кыргыз сотторунда да, эл аралык арбитражда да жөнгө салышты. Жыйынтыгы - өкмөт башчысы Сапар Исаков менен «Центерранын» башкы кызмат адамы Скотт Перри 11-сентябрда ак үйдө кол коюшкан «Кумтөр» долбоору боюнча стратегиялык келишим. Ал тарыхый учурдан бир нече күн мурда премьер-министр расмий иш сапары менен кен ишканада болуп, жаңы келишимдин негизги пунктулары менен бөлүшкөн.

Иштин жүрүшү менен таанышып чыгып (өкмөт башчы оор техника устанасын, Борбордук карьер, фабрика жана Петров көлү менен туюккапты кыдырды) Сапар Исаков көргөнүнө ыраазы болгонун билдирди:

- Кен ишканага сапардан эң жакшы таасирдемсин, анткени биз айткан кемчиликтердин баарын компания оңдоп, талаптарыбызга жооп бергендей иштөөдө.

Ал эми баштала элек иштер, тиешелүү министрликтер, ведомстволор жана илимий изилдөө институттары менен макулдашуу стадиясында. Биз иште туура жолго түштүк, деп билдирди премьер.

«Кумтөрдүн» айланасындагы абалды жөнгө салууда инвестициялык долбоор боюнча жаңы макулдашуу - биргелешкен алгачкы кадам экенин баса белгиледи.

- Биз өнөктөштөр менен, жылыга төлөнүүчү экологиялык төлөм 310 миң доллардан 4 млн долларга чейин, дээрлик 10 эсе көбөйүүсүн келиштик. Андан сырткары, жаңы түзүлгөн Жаратылышты өнүктүрүү фондуна 50 млн доллар берилип, ал каражаттын бир бөлүгү көлдөгү шаарлар менен айылдардын суу тазалоочу жайдарын оңдоо жана жаңыларын курууга жумшалат. Дагы 10 млн долларды тоо-кен өндүрүшчү геологиялык чалгындоого жумшалат жана ал иштер кыргызстандык геологдор жана тоо-кенчилер менен бирге аткарылат. Ошондой эле суммадагы каражат Улуттук онкология борборуна рак оорусун эрте аныктоо жана дарылоо үчүн жабдуу сатып алууга жумшалат. Жана акыры, кен ишканалы эксплуатациядан чыгарууга каралган рекултивация фондунун каражаты Улуу Британиядагы каржы уюмунан Кыргызстанга которулуп, өлкөбүздүн экономикасына иштемекчи. Учурда ал максатта 23 млн доллар бар, ал эми Кумтөр токтогон малда ал каражат дээрлик 70 млн долларды түзөт, - деп Сапар Исаков канадалык тарап менен макулдашунун негизги учурларын билдирди.

Өкмөттүн эсептөөлөрү боюнча, жаңы макулдашунун Кыргызстан үчүн экономикалык түз жана кыйыр таасири 200 млн доллар чамасында болмокчу.



Скотт Перри жана Сапар Исаков айлана-чөйрөнү коргоо жана инвестицияларды өнүктүрүү боюнча жаңы стратегиялык макулдашууга кол коюу аркылуу, көпкө созулган сүйлөшүүлөргө чекит коюшту.

Алаканын «жаңылануусу»: стабилдүүлүк жана өнүгүү

Чет элдик компаниянын жетекчилиги да оптимисттик маанайда.

- «Центерра» жетекчилиги менен Өкмөт компромисске жетишкени бизди абдан кубандырат. Эми, биринчи иретте, Кумтөр кенинин келечегин камсыздоо жана өндүрүштүк иштерге талап кылынган бардык уруксаттамаларды алуу керек. Экинчиден, биз тараптардын геологиялык чалгындоо жана компаниянын Кыргызстанда мындан ары да иш жүргүзүүсү боюнча макулдашканына кубанычтабыз, - деп «Ысык-Көл Кабарларына» «Кумтөр Голд Компанинин» президенти Дэниел Дежарден комментарий берди.

Ал эми «Центерранын» башкы кызмат адамы Скотт Перри, бул сүйлөшүүлөрдүн жыйынтыгында компания аймактагы экологияны сактоо иш-чаралары жана кадрдык потенциалды өнүктүрүүгө дагы көбүрөөк каржылоо бөлөрүн билдирди.

- Бирок мен баарынан күткөн жыйынтык, бул сүйлөшүүлөрдөн кийин Кыргызстан Өкмөтү менен алаканы жаңы барактан баштоо, - деп «Центерранын» башчысы бөлүштү. - Биздин жемиштүү кызматташуу республикага чет элдик капиталдын агып келиши менен экономикалык өсүшкө түрткү болоруна үмүттөнөм. Жетишкен макулдашуулар биргелешип, жаркын келечекке багыт алууга мыкты

пайдубал түптөп берет.

Жаңы келишимден Кыргызстан бардык тараптарда утуп атканын эксперттер да тастыктайт.

- Албетте, бул биз үчүн пайдалуу сделка, - деп «Кыргызалтын» ААК төрагасы Алмаз Алимбеков эсептейт. - Кен ишкана эч токтоосуз иштейт. Өлкө өз учурунда дивиденттери менен салык төлөмдөрүн алат, ал эми кыргызстандыктар иш менен камсыз болот.

Дагы бир чоң артыкчылыкты эстен чыгарбоо керек.

«Центерра» бүгүнкү күндө «Кумтөр» менен чектелгени жок, алтын өндүрүүчү Канада, Монголия жана Түркияда ири кен жайларды иштетүүдө, ал эми Кыргызстан эң ири акционер катары өз дивиденттерин алмакчы.

- Башында, биз маселени толук изилдөбөй туруп, «Центерра» Түндүк Америкалык 180 тонна алтын жана миллион тоннадай жез активдери бар «Томпсон Крик» тоо-кен өндүрүш компаниясынын 100 пайыз акцияларын сатып алуусуна каршы чыккан элек, - деп вице-премьер-министр КР Дүйшөнбек Зилалиев эске салды. - Ал эми келишимдин экономикалык кирешелүүлүгүн изилдегенден кийин, бул абдан кирешелүү келишим экенине ынандык. 10 жылдан кийин «Кумтөр» ишин токтоткон күндө да, биз дагы 20 жыл бою дивидент түрүндө киреше ала бермекчибиз.

Андан сырткары, премьер-министр Сапар Исаковдун кен ишканага сапарынын жүрүшүндө, инвестор Ысык-Көлдүн акваториясында тазалоочу жайлардын курулушуна жана жаңыртылышына жаратылышты коргоо Фондуна 50 млн доллар бөлөрү белгилүү болду.

Ошол эле учурда, компаниянын акциялары кымбаттаган сайын Кыргызстандын акциялар үлүшү да кымбаттап, наркы өсөт. Өкмөт макулдашууларга жеткенин жарыялаган учурда, акциялардын баасы дароо өсө баштады жана республиканын үлүшү дээрлик 100 млн долларга өстү.

- Жакын арадакы ишеничибиз «Центерранын» капитализациясы үч миллиард долларга, анын ичинде биздин үлүш 1 миллиард долларга жетүүсү - бул биздин үмүт, - дейт, «Кыргызалтындан» «Центеррадагы» көз карандысыз директорлор кеңешинин мүчөсү Эдуард Кубатов. - Сүйлөшүүлөрдүн жыйынтыгы, албетте Кыргызстандын инвестициялык климатына оң таасирин берет. Эгер инвесторлор мурда биздин өлкөгө акча салуу боюнча «Кумтөр» менен чечилгис талаштар жөнүндө гана угуп келсе, эми андай болбойт. Экологиялык жана башка суроолор боюнча жеткен макулдашуулар башка тоо-кен компаниялары үчүн үлгүлүү көрсөткүч болот. Дал ушундай, диалог ыкмасында кызыкчылыктарга жетүү, макулдашуу жана аракеттенүү керек.

«Эл кызыкчылыгы үчүн күрөшөбүз»

Өкмөт башчынын пикиринде, «Кумтөр» иштеши керек, ал эми кыргыз тарап алтын өндүрүү бардык экологиялык нормаларды сактоо менен жогорку технологиялар менен жүрүсү үчүн бардык шарттарды түзүүгө шарт.

- 2009-жылдагы келишимди жокко чыгарууга бизде эч кандай юридикалык негиз жок, анткени ал бардык мамлекеттик органдар, Өкмөт, парламент менен жакталып, Юстиция министрлиги жана Кыргызстандын Конституциялык соту менен бекитилген. Кайра келгис чекиттен өткөнбүз. Бир тараптуу денонация же келишимден чыгуу бизге арбитраждык сот жана 2 миллиард доллар айып пул төлөө менен аяктамак. Алтын кен ишканалынын токтоп калуусу абдан көйгөйлүү маселелерди жаратмак. Андыктан, биз оюндун шарттарын сактоого бардык. Эми канадалык өнөктөш менен алака жаңы макулдашуулар менен бекитилди. Жана биз ачыгын айтабыз - биздин максат көп акча табуу эмес, Кыргызстандын уникалдуу жаратылышын коргоо жана мүмкүн болгон тобокелдердин алдын алуу. Эми кыргыз бийлиги эл кызыкчылыктарынын ар бир карышы үчүн күрөшөт. «Кумтөр» ар бир кыргызстандыктын бакубаты үчүн иштейт - деп Сапар Исаков убада кылды.

Акыры, болушунча саясатташып бүткөн маселе, көп жылдан кийин, экономикалык алкакка өтөт деп ишенебиз. Ушундай максатты өкмөт алдында президент койду.

- «Кумтөр» ыппас саясий оюндардын куралы менен чагымчылдыктын фактору болгону токтошу керек, - деп Алмазбек Атамбаев белгиледи. - Ал мамлекет жана анын жарандарынын кызыкчылыгына иштеген чыныгы экономикалык долбоор болушу керек.

«КУМТӨР» ЭКОЛОГИЯНЫ САКТООДО ЭМНЕ ИШ КЫЛАТ

(Башталышы 1-бетте)



Прогресстен артта калбайбыз!

Айлана-чөйрөгө мониторинг жүргүзүүдө кен ишканада 25 штаттагы кызматкер иш алып барат. Эсептөөлөр боюнча, 2016-жыл ичинде лабораториялык анализдерге, сырттан чакырылган кеңешчилердин кызматына, таштанды чыгындыларды утилизациялоого жана ошондой эле экологияга таасирди азайтуу жана алдын алуу иш-чараларына Кумтөр 6,9 млн доллар жумшаган. Жаратылышты коргоодогу жоопкерчиликтүү мамиле компания ишмердүүлүгүндөгү орчундуу бөлүк экени баса белгиленет. Инвестор аракетке киргизген мониторинг программалары кыргыз да, эл аралык стандарттарды да камтыйт. Ошол эле учурда, адистер заман менен тең кадам шилтейт. Маселен, адам факторунун таасирин азайтып, маалымат сапатына толук көзөмөл жүргүзүү үчүн Кумтөр айлана-чөйрө боюнча маалыматтарды башкаруунун MP5 комплекстик ар тараптуу тутумун киргизген. Анын жардамы менен маалымат чогултуу жана кайра иштетүү, маалыматтын айлана-чөйрөнү коргоо стандарттарына туура келерин көзөмөлдөө процессин максималдуу автоматташтыруу мүмкүн болду. Андан сырткары, жаңы тутум кагаз документтери менен иштөө машакатынан арылтты.

Бийиктиктеги суу

Кен ишкана өндүрүштүк жана тиричилик керектөөлөрүнө суу алган табигый резервуар Петров көлү ар дайым кумтөрдүк гидрологдордун көзөмөлүндө. Жарылып кетүү тобокелине байланыштуу бийик тоолуу көлдүн суу деңгээлине мониторинг тынымсыз жүргүзүлөт жана компания ишмердүүлүгү башталгандан бери анын деңгээлин төмөндөтүү боюнча оптималдуу долбоорлорду жана чечимдерди караштырып келет. Айтмакчы, 2016-жылдагы суунун деңгээли мурдакы жылга салыштырмалуу билинербилибес гана өзгөргөн. Алтын кен өндүрүшчүнүн тапшырыгы боюнча канадалык BGC консалтинг компаниясы Петров көлүнүн мореналык плотинасы жарылып кетүү мүмкүнчүлүгүн эртелеп аныктоо жана билдирүү тутумун иштеп чыгып, ал ийгиликтүү ишке киргизилген.

Табигый резервуардан суу алуу анын жылдык орточо суу деңгээлине бир аз гана таасир этет - жыл ичинде эки метрдин алкагында өзгөрүп турат. 2016-жылы Петров көлүнүн суусун колдонуу 5,25 млн м³ түзгөн (Кумтөр дарыясына табигый куйган көлөмдүн 5,5%). Анын ичинен, тазаланган агынды түрүндө табиятка кайра 4,24 млн м³ суу кайтарылган. Ошентип, суу агымынын көлөмүнө ишкананын таасири дээрлик

нөлдү көрсөтөт деп, ишкана отчетунда белгилейт.

- Биз ошондой эле карьердин түбүнө сарыгып толгон суулардын чоң көлөмүн сордуруп, кургактап турабыз. Ал коопсуздук үчүн өтө маанилүү жана иштин үзгүлтүксүз жүрүшүн камсыздайт. Ал суунун бир бөлүгү фабрикада колдонулуп, Петров көлүнөн азыраак суу колдонууга шарт түзөт, - деп компанияда түшүндүрмө беришти.

Ал эми алтын ылгоочу фабриканын өндүрүштүк, кендин турак-жай лагерине тиричилик керектөөлөрүнө колдонуучу суунун сапатын текшерүүдө кен ишкана аймагынын түркүн жерлеринде жайгашкан 30 станциядан суу үлгүсү алынат да сапат стандарттарына туура келеби-жокпу текшерүүдөн өтөт.

- Биздин ичүүчү суу таза, коопсуз жана стандарттарга жооп берет, - деп отчеттук документте айтылат.

Баса белгилөөчү учур, Кумтөрдөн чыккан бардык агындылар жаратылышка кайра кайтарылуудан мурда дыкан тазаланат жана экологиялык коопсуз. Цианиддин концентрациясы тазаланып, дарыяга агызыла турган суу да экологиялык нормативдерге жооп берет.

Кумтөрдүн деми

Компаниянын адистерди кен жайындагы аба сапатын ту-

Кумтөрдө тоо-кен иштери башталгандан тартып аңчылыкка толук тыюу салынган. Андан улам сейрек кездешүүчү жапайы жандыктардын популяциясы өсүүдө.

руктуу көзөмөлдөөгө алган. Ал үчүн абадагы салмактуу бөлүкчөлөрдүн концентрациясын өлчөөчү алты чоң аспап кен ишканада ар түркүн жерлерге орнотулган. Үлгүлөрдүн курамында цианид, күкүрт, мышьяк, никель, селен, цинк, уран, радий-226 жана стронций-90 барбы-жокпу текшерилет. 2016-жылдагы мониторинг жыйынтыгы бардык көрсөткүчтөр уруксат чектен кыйла төмөн турганын көрсөттү.

Отчетто кен иштетүүнүн атмосферага таасири орточо бааланары белгиленген. Аны төмөндөтүү үчүн тоо-кен, жер-транспорттук жана жүктөөчү иштер учурунда жерди нымдап турушат. Барскоон капчыгайындагы чаң басуу иштерине өзгөчө көңүл бурулат. Кумтөргө кызматкерлерин, түркүн жүктөрдү ташыган технологиялык трасса бир нече кыштактарга да барат, андыктан аны атайы суу цистернасы бар чоң унаалар суу себелеп турушат. 2016-жылдын жайында өрөөндө чоң көлөмдөгү үч үлгү топтогуч орнотулган. Бир куб метрине 100 микрограмм чаң нормасынан ашкан учур капчыгайда катталган эмес. Ошондой, технологиялык трассаны бойлой кен ишканага чей-

ин чаң ченегичтер коюлуп, мониторинг жыйынтыктары 2015-жылдан бери катталып турат. Чаңдын көлөмү жана курамы эл аралык нормаларга жана санитардык-гигиеналык талаптарга жооп берет.

- Ысык-Көл облусундагы айылдардын айрым кызыкдар тараптары кен ишкананын чыгындылары терс таасир тийгизүүдө деп айтышат. Бирок кен чыккан жер ал айылдардан тоо кыркалары менен бөлүнүп турат жана ондогон чакырым радиустагы алыстыкта жайгашкан. Ошол себептен, кен ишкананын ал аймактагы атмосферага таасири мүмкүн эмес. Аба булганычына кадимки таштанды өрттөө себеп болушу мүмкүн, - деп компанияда аргументтерди келтиришти.

Таштандысыз өндүрүш

Кенди иштетүүдөн үч түрдүү таштанды чыгат: тиричилик катуу (жугунду, таңгактар), өндүрүштүк (металлолом, колдонулган шиналар, пластик, колдонулган май менен суюктуктар) жана кооптуу таштандылар (таңгак материалдар, полипропилен мүшөктөр, аккумуляторлор, медициналык таштандылар менен реагенттер).



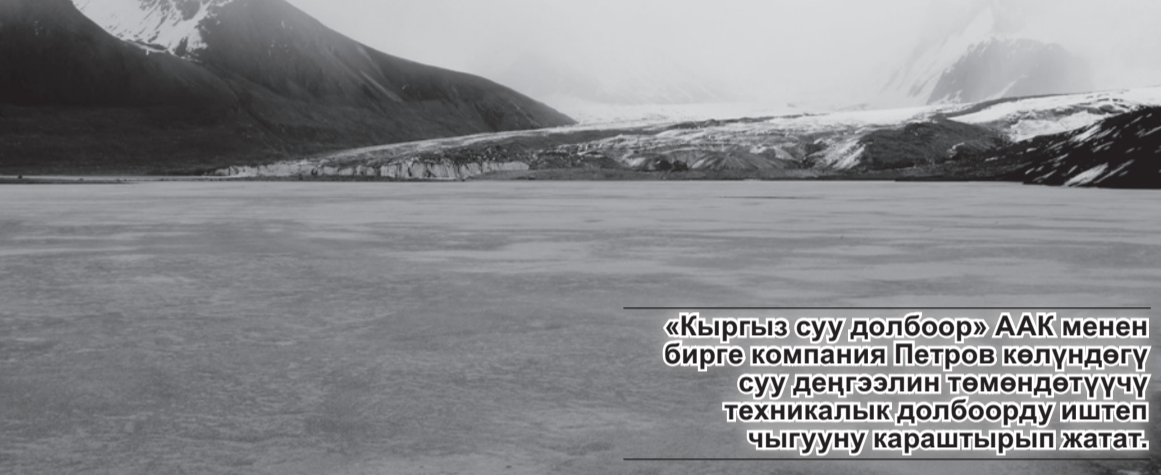


ТҮЗ КАЙРЫЛУУ
«Кумтөр» аймактагы биоартүрдүүлүктү сактоодогу жетишкендиктери менен сыймыктанат»

- 2016-ж. айлана-чөйрөнү коргоого жана анын абалын баалоого \$6,9 млн сарптадык. Буга өндүрүш жерлеринде жана аймакта сууну, абаны, биоартүрдүүлүктү, топуракты, суу түбүндөгү тунмаларды, радиацияны жана таштандыларды көзөмөлдөө чыгашалары кирет, - деп «Кумтөр Голд Компани» президенти Дэниел Дежарден комментарийледи. - Биз таштандыларды жөндөө ыкмаларын улам жакшыртып, өндүрүштүк жана тиричилик таштандыларды бардык негизги объектилерде өзүнчө бөлүп чогултууну киргиздик.

Аймактын биоартүрдүүлүгүн сактап калууга компания зор маани берип, өз ишмердигин жаңы баштап келаткан мезгилден эле кызыктар тараптар менен табийгатты коргоо жагынан иш жүргүзүп келген, анын ичинде 1995-ж. ачылган Сарычат-Ээрташ коругун түзүүгө салымын кошкон. Аталган корукта биоартүрдүүлүктү сактоо долбоорлорун колдоо жагынан дүйнөдөгү эң биринчи болуп уюшулган эл аралык жаратылыш коргоо уюму - Фауна жана Флора Интернешнл менен өнөктөштүктү улантып келүүдөбүз. «Кумтөр», ушул багытта колдоо көрсөтүүгө мүмкүнчүлүк болгону менен сыймыктанат.

Кен казуу иштери башталгандан бери, кен жайынын тегерегиндеги аймактарда ак илбирс, Марко Поло аркарлары сыяктуу бул жерге таандык жапайы табияттын негизги айбанат түрлөрүнүн саны көбөйө баштаган.



«Кыргыз суу долбоор» ААК менен бирге компания Петров көлүндөгү суу деңгээлин төмөндөтүүчү техникалык долбоорду иштеп чыгууну караштырып жатат.

Айлана-чөйрөгө терс таасирди азайтуу үчүн Кумтөр ошол таштандылардын көлөмүн азайтуу жолдорун ар дайым изденет. 2014-жылдан бери бир да килограмм өндүрүштүк таштанды жерге көмүлгөн эмес. Металлолом, пластик, резина, жыгач, макулатура, иштетилген май кызматташкан ишканаларга чыгарылып, экинчи жолу колдонууга же кайра иштетүүгө алынат.

Мисалга, металлолом атайы руда майдалагыч шарларды чыгаруу үчүн колдонулат. Кумтөрдүн тапшырыгы боюнча ал шарларды жергиликтүү «Вулкан Плюс» компаниясы жасап чыгарат.

Катуу тиричилик жана кооптуу таштандылар атайы техникалык жана экологиялык эрежелер боюнча уюштурулган полигондордо жайгаштырылат. «Кумтөр» ишканасы таштандылар менен калдыктарды жөндөө боюнча так максаттарды белгиледи. Өндүрүштүк калдыктарды 100 пайыз кайра иштетүү, КТКлардын жерге көмүлүүчү көлөмүн эки эсе кыскартуу жана калдыктарды жөндөөгө жумшоолорду 20%га кыскартуу. Ошол эл учурда, кен ишкананын бардык участокторунда өндүрүштүк таштандыларды өз-өзүнчө бөлүп чогултуу киргизилген. Компанияда калдыктардын 75% гана кайра иштетүүгө жарактуу экенин баса белгилешет жана ал дагы таштандыларды бөлүп чогултканда мүмкүн, ал эми 25% кайра иштетүүгө болбойт.

Бул жагдай, жерге көмүлүүчү КТК көлөмүн 3-4 эсеге азайтууга жол берет. Былтыр кен ишканада күнүнө 4,9 тонна катуу тиричилик таштанды чыккан. Өзүнчө бөлүп чогултуу жана кайра иштетүүдөн улам ал көлөмдү күнүнө 1,6 тоннага чейин азайтуу мүмкүн болду.

Тоолордун төрт аяктуу жана жүндүү тургундары

«Кумтөр» уникалдуу биоартүрдүүлүктү сактоо милдеттерин карманып, аны көбөйтүү үчүн өнөктөштөр менен бирге иш алып барат. Тянь-Шань тоо кыркасы илбирс, аркар, күрөң аюу, мадыл, бүркүт, балта жутар, шумкар, кумай менен кара куш сыяктуу жоголуп бараткан, сейрек кездешүүчү айбанаттардын байыр алган жери. Алтын кен өндүрүшү иштеп баштаганда дароо киргизилген аңчылыкка толук тыюудан улам, аймактагы кызыл китепке кирген айбанаттардын саны өсүүдө.

Мурдакы жылдары да, 2016-жылы да, туюккаптын аймагында илимий кызматкерлер жапайы жандыктардын күнүмдүк мониторинг программасын аткарышты. Ал атайы жапайы куштар менен сүт эмүүчүлөрдүн туюккап жана анын айланасында пайда болгонун аныктап, саноо үчүн, өндүрүштүк аракеттердин жапайы жаратылышка терс таасири жок экенин тастыктоо үчүн иштелип чыккан.

- Туюккап чарбасынын айланасында өткөн жылы боз суур, түлкү, карышкыр жана аркар катталган, андай сырткары куштардын 30 түрүн, көпчүлүгү суучул жана саздак канаттуулар аныкталган. Мониторонгдин жыйынтыктары уу калдыктарды сактоо тутуму мурдакыдай эле, канаттуулар менен башка жандыктар үчүн цианидге уулануу коркунучу төмөн экенин көрсөтөт. Муну жапайы жаратылышты изилдөөчүлөр аныкташты.

Алтын кен ишкана менен чектеш Сарычат-Ээрташ коругундагы жана курчап турган Борбордук Тянь-Шандын



ТАК АЙТКАНДА

«Кумтөрдүн» ийгиликтүү долбоорлору

Эл аралык кеңешчилер, Кыргыз улуттук илимдер академиясынын жана Кыргыз агрардык университетинин атынан өкүл болуп келген көп сандаган окумуштуулар жана изилдөөчүлөр, ошондой эле башка жергиликтүү окумуштуулар, аспиранттар менен бирге айлана-чөйрөнү коргоо иш-чараларын башкаруу системалары боюнча бир катар долбоорлор башталды. Анын ичинде:

- Барскоон өрөөнүндөгү унаа кыймылы менен чаң көлөмүндөрүнүн, эл аралык стандарттарга ылайыкталган үзгүлтүксүз көзөмөлдөө;
- КГК ишканасынын концессиялык аймагынын чегинде келгин куштардан, Марко Поло кулжаларынан, тоо текелеринен, карышкырлардан жана түлкүлөрдөн турган фаунага байкоо-иликтөө жүргүзүү;
- Эл аралык цианид колдонуу кодексине ылайык иш жүргүзүү аракеттерин көрсөтүүнүн бир бөлүгү катары калдыктарды сактоочу жайлардын (туюккаптардын) тегерегиндеги биологиялык ар түрдүүлүккө цианиддердин тийгизиши мүмкүн болгон зыяндарды тынымсыз изилдөө;
- «Сарычат-Ээрташ» мамлекеттик коругундагы биоартүрдүүлүктү сактоо жана андагы башкаруу ишин жакшыртуу үчүн «Флора жана фауна» (FFI) эл аралык уюмун аракеттерин колдоону жана аны менен иштешүүнү улантуу;
- Бузулган жерлерди калыпка келтирүүнүн ылайыктуу ыкмаларын изилдөөнү улантуу;
- Бош тек үймөктөрүнөн жана ӨАТКдан чыккан агындылардын курамында топтолгон аммиак жана оор металлдардын концентрациясын азайтуу үчүн саздак жерлерди пайдалануу боюнча көрсөтмө өлчөмүндөгү изилдөө жүргүзүү;
- Калдыктарды утилизациялоо чыгымдарын оптимизациялоо жана кен ишканада жайгаштырылуучу таштандылар көлөмүн кыскартуу;
- Концессиялык аймактагы мөңгүлөр менен метеорологиялык шарттарга мониторинг;
- Петров көлүндөгү суунун деңгээлин көзөмөл алдында, жарылып кетүүнүн алдын алуу үчүн, төмөндөтүү.

аймагында биоартүрдүүлүктү сактоо жана башкаруу үчүн «Кумтөр Голд Компани» узактан бери «Флора жана Фауна Интернэшнл» уюму менен кызматташат. Эки тарап 2015-жылы өз ара түшүнүшүү меморандумуна кол койгон жана алтын кен өндүрүүчү ишкана беш жылдык кызматташуу планы боюнча эл аралык уюмга өнүктүрүү жана айлана-чөйрөнү коргоо иш-чараларына 50 миң доллар бөлүп берген. Ал эми 2016-жылы коруктун егерлери менен кызматкерлер Кыргыз илимдер академиясынын илимпоздору иштеп чыккан өсүмдүктөр менен айбанаттарга мониторинг жүргүзүү боюнча эки тренингден өтүштү.

- Өндүрүштүн Ак-Шыйрак экосистемасына тийгизген кичинекей таасирине карабастан, биздин биоартүрдүүлүктү сактоо боюнча колдообуз жалпы аймакка жакшы таасирин берүүдө - деп, «Кумтөрдө» жыйынтыкташты.

Юлия ШИТОВА.
Фото: Владислав УШАКОВ
Мирлан КИМСАНОВ.





Аймактын көйгөйлөрү көп, бирок Ысык-Көл өнүктүрүү фондунун жетекчиси ишти сабаттуу алып барса жана ишенчиликтүү өнөктөштүн колдоосу болсо бардыгын чечүүгө болот деп ишенет.

Ишемби күнү кечинде Өкмөттүн Ысык-Көл облусундагы ыйгарым укуктуу өкүлчүлүгү жайгашкан имарат ээн жана жымжырт. Өткөрмөк пункттагы кезекчи кызматкер жетекчиси менен жолугуу дайындалганын угуп таң калды: «Бүгүн дем алыш да!». Бирок Рустам Садыралиев иш ордунда. «Көп учурда ишембиде да бул жактамын, - деп маектин башында бөлүштү. - Иш күндөрү келгендердин аягы үзүлбөйт. Айыл өкмөттөрү, мектеп менен бала бакча директорлору, муниципалдык мекеме жетекчилери, ооруканаларды башкы дарыгерлери келип, көйгөйлөрүн айтып беришет. Кээде кагаз иштерине убакыт тар. Дем алышта эчким жок, тынч иштесе болот».

Өнүктүрүү фондун Рустам Кадыралиевич быйыл апрелден баштап жетектейт. Тажрыйбалуу башкаруучу. 25 жылдан ашуун мамлекеттик башкарууда, Каржы министрлиги, Бишкек шаардык кеңеши жана Монополияга каршы агенттикте эмгектенген. Жаш менеджери Бишкектен Караколго үй-бүлөсү менен көчүп барууга эмне түрткү болду деген суроого: «Тартипке салыш керек деп суранышты, макул болдум» деп, ийнин куушурат. Ошол тартипке салынчу фонддун иштеринен маегибизди баштадык.

«Эч кандай тааныш-билиштикке жол жок!»

- Рустам Кадыралиевич, кандай маселелерди биринчи чечип баштадыңыз?

- Өнүктүрүү фондунун башкаруу дирекциясынын иши системалуу эмес болгон. Эң жөнөкөй ички инструкциялар, иш жүргүзүү жана учет саясаты боюнча жоболор жок, кадр саясаты жүргүзүлгөн эмес, прогноз жана анализ аткарыл-

ган эмес. Ал эми структура менен штаттык күн тартип иш талаптарына туура келчү эмес. Ал тургай, мамлекеттик сатып алуулар бөлүмү жок эле. Тендерлерди түркүн бөлүмдөрдүн кызматкерлери жүргүзгөн. Бардык ушул суроолорду тез арада чечүүгө туура келди. Албетте, мага чейин эч ким иштеген деп айтуу туура эмес. Акыркы алты жылда көп иш аткарылган жана аймактын көйгөйлөрүн мага чейин чечип келген адамдарга ыраазымын.

- 5 ай кыска мөөнөт. Тартипке келтирүү мүмкүн болдубу?

- Ички структураны оптималдаштырдык. Жылына 300-400 тендер өткөрөбүз, аны эске алып, сатып алуу бөлүмүн күчөттүк. Мамлекеттик сатып алуулар департаментине тереңдетилген курстарды окуп, сертификат алган адистерди ишке тарттык. Андан сырткары, быйыл казначейство аркылуу электрондук эсеп программасы киргизилди. Төлөмдүк тапшырыктардан баш тарттык, подрядчиктер жана өндүрүмүн саткан ишканалар менен имараттан чыкпай туруп, эсептешсе болот. Ынтымактуу жана жаш жамаат чогултук деп, сыймыктануу менен айта алам. Психологиялык климат абдан жакшы.

- Жамаатты да жаңыртуу туура келдиби?

- Жаңы талаптарга көнбөгөндөр менен кош айтышууга туура келди. Көп жылдан бери подрядчик фирмалар менен иштен тышкаркы мамиледеги кызматкерлер аныкталган. Ал ишке жолтоо болгон. Кимдир бирөөнүн жеке кызыкчылыгы үчүн мага туура эмес маалымат беришкен, мен болсо туура эмес чечим кабыл алган учурлар болгон. Андыктан, коррупцияны токтотуп, жең ичинен сүйлөшүүлөр менен махинацияларды тыйыш керек болду. Облустун губернатору бизди толук колдоп, максаты-

Рустам САДЫРАЛИЕВ -
Ысык-Көл өнүктүрүү фонду жөнүндө:

«КОРРУПЦИЯ МЕНЕН МАХИНАЦИЯЛАРДЫ ТОКТОТУУ КЕРЕК ЭЛЕ. МАКСАТЫБЫЗКА ЖЕТТИК!»

Фонддун жетекчиси «Ысык-Көл Кабарларына», «Кумтөрдөн» түшкөн миллиондор кандай жана кайда бөлүштүрүлүп, облустун кандай көйгөйлөрү чечилип жатканын баяндап берди.

бизга жеттик! Өнөктөш фирмалар бизге кандай гана кызмат көрсөтпөсүн: товар береби, курулуш-ондоо иштерин аткарабы - алака дайым жогорку жоопкерчиликтеги ишкерлик багытта болуп, эки тарапты жалгыз максат - эл үчүн кызмат кылуу бириктирүүсү шарт. Эч кандай тааныш-билиш, туганчылыкка жол жок.

- Демек, фонддун акчалары багыты боюнча эмес жумшалып, коррупция бар деген имиштер чындыктан алыс эмес экен да?

- Бул кызматка сунуш аларым менен, дароо маселени изилдеп чыгып, интернеттеги өнүктүрүү фонду жөнүндө терс пикирлер менен каршы пикирдеги журналисттик макалалардын көптүгүнө таң калдым. Кызык учур да бар. Мен келгенден кийин облустук прокуратура акыркы 2 жылдагы бардык тендерлер менен документтерди текшерип чыгып, фонддун ишин коррупция боюнча күрөшүү жаатында канааттандырылгы деп тапкан. Текшерүү миллиондорго жеткен бузууларды тапкан эмес. Ал мезгил ичинде 800 млн сом жумшалган. Аудиторлор болсо эки кичинекей бузуу таап чыккан (эки объекти боюнча иштин көлөмү чоңойтулуп көрсөтүлгөн), жана аларды подрядчиктер убагында жоюшкан.

- Жел болбосо, чөптүн башы кыймылдабайт, туурабы? Айың кептер кайдан чыгып жаткан?

- Алардын булагы көбүнесе фирмасы тендерден утулуп калган жетекчилердин каралосу. Фирмасы утпай калган чиновниктер да бар - алар мүмкүн болгон жердин баарында бизди сындап жүрүшөт...

«Ысык-Көл облусун дотациядан чыгаруу маалы келди»

- Өнүктүрүү фонду каржылаган жалгыз булак

«Кумтөр» ишканасы экени маалым. Ал 2009-жылдан бери дүң кирешесинен 1% аймактын керектөөлөрүнө которуп турат. Карапайым эл үчүн аздай көрүнөт. Акчалай алганда жардамдын көлөмү чоңбу?

- Албетте! 2017-жыл ичинде эле фондго которуулар 6 миллион 709 миң доллар же 466 млн сом которулмакчы. Дароо тактоом керек, бул акча дирекциянын эсебинде эмес, дайыма казначействодо болот. Биз тапшырык жазганда, казначейство объектиге каржылоо ачат.

- Акча кандай бөлүштүрүлөт?

- Өкмөт бекиткен, максаттуу жумшалуусу, механизмдери жана тартиби каралган, өнүктүрүү фонду боюнча жобого ылайык, акча каражатын 12 мүчөдөн турган байкоочу кеңеш бөлүштүрөт. Кеңештин жетекчиси - губернатордун биринчи орун басары, үч адам бейөкмөт уюмдардан тартылат, дагы бешөө Ысык-Көл облусунун райондорунан өкүлдөр. Айылдыктар кызыкчылыгын коргоо үчүн жиберген айыл өкмөт депутаттары. Байкоочу кеңештин бардык мүчөлөрү коомдук негизде эмгектенет. Жергиликтүү жамааттарга кандай конкреттүү жардам берүү менен эмнени приоритетке коюуну райондук байкоочу кеңештерди өткөргөн райондук администрациялар менен акимдерден келип түшкөн заяжаларды карап, чечим кабыл алышат.

- Кайсы районго кандай көлөмдө жардам берүүнү эч кимди таарынтпай кантип чечесинер?

- Ал район калкынын санына жараша болот. Статистика боюнча, Ысык-Көл облусунда 476 миң эл жашайт. Алардын 89 миңи Жети-Өгүз районунда турат - ал эң чоңу жана мисалга 100-110 млн сом алат. Ал каражат жергиликтүү калктын каа-

лагандай керектөөлөрүнө жумшалат: мектептеги жер төшөө же ашкананын ремонтунан, бала бакчанын толук ремонтунан - өз эрки. Аябай түрдүү заяжалар келет - айыл чарба техникасын сатып алууга, социалдык-маданий жааттагы объектилерди курууга же имаратын оңдоого, түркүн товарларды сатып алууга, суу системаларын, жолдорду жаңыртууга жана башкалар. Албетте, каражаттын көбүн социалдык багыт «жейт». Дээрлик 80-90% социалдык-маданий объектилерди куруу же оңдоого жумшалат. Ал эми бизнес долбоорлор аз.

- Демек, көлдүктөрдүн маселе чечүүгө мамилеси моюнга отуруу...

- Алты жылда фондунун эсебинен бюджет түптөөчү же киреше берүүчү жана жергиликтүү бюджетке салык төлөй алган бир да ишкана ачылган эмес. Ошол эле кезде, «Кумтөр» 2026-жылга чейин гана иштери белгилүү, ал жабылганда биздин фонд да токтойт. Убакыт тар. Ысык-Көл облусубуздун 60 айылынан 20сы гана өз муктаждыктарын каржылайт. Калган 40 - дотацияда. Алар республикалык бюджет эсебинен жашайт. Өз кезегинде биз ал айылдарга андан ары улап, каржылап кетүүгө чамасы жетпесе да бала-бакча, мектеп, оорукана, маданият үйлөрүн, спортзалдарды куруп берип атабыз. Акыры айланып, алардын маселеси кайра бизге кайрылып келүүдө... Андыктан, мен байкоочу кеңешке, 2018-жылдан баштап район администрациялар менен шаар жетекчилерге бизнес долбоорлорду берүүнү сунуштадым. Чиновниктер отурган жеринде жигердүү иштеп, инвестиция тартууга милдет. Биз имаратын куруп, жабдуусун алып берүүгө даярбыз - ага каражат бар, демек колдон келип турганда неге пайдалын

калууга болбос? Жергиликтүү өндүрүшчүлөр шире, кыям, сүт жана колбаса азыктарын чыгара алат, кошумча иш орундары түзүлүп, киреше түшмөк. Алар өздөрү инфраструктураны жакшыртып, социалдык объектилерди кура баштайт. Жергиликтүү бюджеттерге салыктар төлөнүп, айылдар өзүн өзү каржылоого өтмөк. Мына ошондо Ысык-Көл облусу чындап өнүгөт.

Менин башкы максатым - кен жабылгандан кийин да фонд иштей бергендей кылуу. Эки сценарий бар. Биринчиси - үстөгү жок насыя берүү. Жаңы ишкананын учредители бизнеске алган акчасын иштеп, киреше тапканда кайтарып берсе болот. Экинчиси - акчаны кайтарып бербей, алган кирешесинен белгилүү бир пайызды, Кумтөрдүн ыкмасы сыяктуу, фондго которуп туруу. Биз болсо, башка бизнес-долбоорлорду каржылап, дагы көбүрөөк ишканаларды ачабыз. Андай кирешелердин негизин бүгүнкү күндө жаратууга болот. Кудай буюрса, келерки жылы баары орундалса, алгачкы 15 бизнес-идеяны жүзөгө ашырмакчыбыз.

«2017-жыл мыкты болот – 25 созуккан курулушту өткөрүп беребиз!»

- Интервьюлардын биринде, облус губернатору Узарбек Жылкыбаев Ысык-Көл облусундагы созуккан курулуштардын көйгөйү жөнүндө сөз кылган эле. Ал кандай чечилүүдө?

- Андай маселе чынында облуста орун алган - 25 объект 4 жылдан 7 жылга чейин курулуп, бүтпөй турат. Анализдеп чыгып, курулуш маалында бүтпөй, создугуп кеткен себепин түшүндүм. Көрсө, шаар жана район жетекчилери курулуп жаткан объектиге миллион сомго заявка берет, ал эми жалпы курулуштун наркы 5 миллион. Ага кошумча, дагы жаңы объектинин курулушуна акча сурай башташат. Байкоочу кеңештин мүчөлөрүн созуккан курулуштар бүтмөйүн, жаңы объектилерге акча бербөөгө көндүрдүм. Алар мени түшүнүп, сунушумду баары колдошту. Ушу жыл мыкты болот - 25 созуккан курулушту өткөрүп беребиз!

- Баса, курулуштун сапаты ишенчиликтүүбү?

- Ар бир курулуш долбоордон башталат. Ал дыкат ойлонуп жасалса, чыгашалардын сметасы так эсептелип даярдалат. Бирок, мамлекеттик сатып алуулардын кемчилиги, эң



Самат БАРАТЖИЕВ

Аймакка көлдүктөргө киреше берип, жергиликтүү бюджетти толтуруучу жаңы ишканалар керек. Ысык-Көлдүн атактуу экологиялык таза азык-түлүгүнөн бардык нерсе – шире, кыям, сүт жана колбаса азыктарын өндүрсө болот. Ийгиликтүү мисалдар бар! «Бир айыл – бир өндүрүм» ассоциациясы – «Кумтөрдүн» мезгил сынагынан өткөн ишеничтүү өнөктөшү жергиликтүү рынокто көп жылдан бери иш алып барат.



арзан бааны көрсөткөн долбоорду жеңүүчү деп аныктоо талабы бар. Менимче, курулуш жана ремонт иштеринде талаптарды карап чыгуу керек, анткени соцообъектилерге жоопкер мамиле абзел. Тендерге катышкан компаниялар конкурстун шарттарына туура келүү үчүн кытайдын арматурасын, арзан кирпич, М300 цементин колдонсо, бир жылга жетпей баары урап калат. Ал мектептерге өзүбүздүн эле балдарыбыз барат! Биз парламентте подрядчик фирма өз кызматына СНИП жол бергенден көп арзандатуу берсе, анын заявкасын карабоо нормасын киргизүү муктаждыгы бар деген суроо көтөрдүк. Анткени анда ал курулуш эмей, халтура болот. Чындап келгенде, 38 млн турган бала бакча канткенде 28 млн сомго курулат? Подрядчик андан да салыктарды төлөп, киреше алууга да жетишиши керек. Курулуш жаатындагы өзгөчөлүктү сөзсүз эске алуу керек. Бүгүн мамлекетте сатып алуулар мыйзамына өзгөрүүлө киргизилүүдө, жана биз жогорудагы учурлар эске алынарына үмүттөнөбүз.

- Кара ниет курулуш фирмалары менен кантип күрөшүүгө блот?

- Нормаларды бузуп иштеген фирмалардын тизмесин Мамкурулушка аларды лицензиядан ажыратуу суроосун кароого жибердим. Ал 13 компания бизди алдап кеткен - акчасын алып, сапаты начар ремонт

жасашкан. Андан сырткары, Мамлекеттик сатып алуулар департаментине кара ниет подрядчиктерди мамлекеттик тендерлерге катыша албагандай атайы электрондук тизмеге киргизүүгө кат даярдап жатам. Ал ишканалардын аркасында таасири күчтүү адамдар болушу мүмкүн, бирок биз элдин кызыкчылыгын көздөйбүз.

«Урушуп-талашуу эч кимге пайда бербейт»

- Жыл башында SIAR компаниясы Ысык-Көл облусунун жашоочулары арасында коомдук пикирин сурамжылоо жүргүзүп, анда респонденттердин 60% Ысык-Көл өнүктүрүү фонду бар экенин билет, ал эми 40% укпаптыр. Дагы бир сурамжылоонун негизинде, алтын өндүрүүчү ишкана облус үчүн кылган зор социалдык иш аткарынын чанда гана билишет экен. Көлдүктөрдүн баамында эч кандай пайдасы жок, жолдор бузулуп, садик менен ооруканалар жетишпейт. Мындай маалыматтык айырманын себеби эмнеде?

- Инвесторго ыраазычылык билдиребиз, биздин облуста башка ири финансы булактары жок жана ар бир айылдын маселелери көбүнчө өнүктүрүү фондунун эсе-

бинен чечилет. Дирекция өз ишин чагылдыруу менен дээрлик алектенбейт дегенге макулмун. Алты жыл ичинде эбегейсиз чоң көлөмдөгү аткарылган иштер тууралуу дээрлик айтылган эмес. Ал ортодо, «Кумтөрдүн» эсебинен гана 2010-2016-жылдары 59 объекти курулган: 31 мектеп, 15 спортзал, 4 фельдшердик-акушердик пункт, 4 бала бакча, 2 маданият үйү – аларга быйыл бүтө турган объектилерди кошкон жокмун. Курулуштун ушундай темпи Кыргызстандын башка жеринде жок! Жаңы окуу жылына 9 млн сомго Дүйнөлүк азык-түлүк программасынын стандарты боюнча 30 мектепке ашкана жабдыктарын сатып алуудабыз. Биз мектеп жана ооруканаларды ремонттоп, эл аралык мелдештерге балдарды жөнөтүп, облустук спорт турнирлерин өткөрүүдөбүз. Быйыл Кажы-Сайда 5 чакырым жол оңдолду. Союз маалынан бери оңдолбогон Караколдун жолдорун жасап атабыз. Өнүктүрүү фондунун эсебинен (55 млн сом каралган. - Авт.) 1,2 чакырым жол төшөп, облус борборунун түндүк астанасы заманбап жана көркөм болмокчу. Мен аларга «майда» жумшоолорду кошконум

жок: трансформатор, тирөө, кабел зым, спорт шаймандар, терезелерди, жер төшөө, курчолорду жаңыртуу... «Кумтөр» жардам бербейт деп, кантип айтууга болот?! Бүтүндөй облус чет элдик компания эсебинен өнүгүүдө. Ал жок болгондо республикалык бюджетке 500 млн сом кошумча чыгаша турмак.

- Ысык-Көл облусунун эли түшүнөт деп эсептейсизби?

- Ооба деп ойлойм. «Кумтөргө» байланыштуу терс окуялар бизге түз таасир берет. Мисалы, Саруудагы митингдер толкуну, баш аламандыктар орун алганда Ысык-Көл өнүктүрүү фондуна которуулар дароо азайган. Эгер компания чыгаша тартса, карапайым эл убайын тартат. Урушуп-талашуу эч кимге пайда бербейт. Андыктан, баары тынч, өз нугунда болгону элдин түзмө-түз кызыкчылыгында. Көлдүктөр эле эмес, жалпы кыргызстандыктар, стабилдүүлүк менен тынчтыктан артык эч нерсе жок экенин жакшы түшүнөт. Ал өнүгүү менен өркүндөөнүн жалгыз жолу.

Маектешкен Юлия ШИТОВА. Фото Рустам САДЫРАЛИЕВдин архивинен.

«ТРАВМАТИЗМДИН КӨРСӨТКҮЧҮН НӨЛГӨ ТҮШҮРӨРҮБҮЗГӨ ИШЕНЕМ»

Коопсуздук техникасын капарга албай койгудай маанилүү даражадагы иш жок - бул Борбордук Азиядагы эң ири алтын кен ишканасынын катардагы кызматкерлеринен жогорку жетекчилигине чейин сактоого умтулган алтын эреже. Бул багытта абалды жеткилең кылуу үчүн «Кумтөр» ишканасы эмгекти коргоо жана коопсуздук техникасынын «Work Safe, Home Safe» аталган кеңири жаңы программасын ишке киргизди.

Жумуш - коопсуз, үйдө - коопсуз

Деңиз деңгээлинен төрт миң метр бийиктикте, оор климаттык шарттар. Бул фактор тоокен өндүрүш ишканасынын кызматкерлеринин вазыйпасын ого бетер татаалдандат. Кандай гана өндүрүш болбосун, коопсуздук техникасынын эрежелерин сактоо - кыңк дебей аткарылууга тийиш болгон эң башкы шарт.

Жыл бою үзгүлтүксүз өндүрүштөгү бийик тоолуу кендеги иште эрежеден кымындай да таюуга жол берилбейт, себеби, абдан кейиштүү кырдаалга кептеши мүмкүн. Ар эки аптада «Кумтөрдүн» эң эле ар кыл багыттагы адистеринин бригадасы бирин бири алмаштырат. Бардык кызматкерлердин, анын ичинде үч миңден ашуун подрядчиктердин коопсуздугун камсыздоо оңой-олтон эмес. Адатта коопсуздук техникасынын эрежелерин капарга илбөөнүн айынан чыккан травматизмдин көрсөткүчүн төмөндөтүүгө умтула ишкана жетекчилиги ар бир кызматкерин «Work Safe, Home Safe» жаңы программасынын алкагында окутуу боюнча чечим кабыл алган. Иш ордунда коопсуздук эрежелерин так сактай өз кезметин жай өтөп коюп, үй-бүлөсү чыдамсыздык менен күтүп жаткан үйүнө аман-эсен кайтканы - мына, эч кынтыксыз жашоо сызыгы.

Эмгек чөйрөсүндө «Центерра» - дүйнөлүк рейтингде мыктылардын бири. Бирок, буга карабастан, шалаакылык, тогтоо же ишке болгон жеңил ойлуу мамиле кылуунун кесепети жаман. 2016-жылы «Кумтөр» кенинде 58 кырсык, иш маалынан сырткары да 8 учур катталган. 17 ирет алгачкы жана эки ирет медициналык жардам көрсөтүүгө туура келген. Материалдык чыгым келтирген учурлардын саны - 30дан ашуун. Ал эми башка көрсөткүчтөр кырдаалды кечиктирилбестен жана сабаттуу жөнгө салуудан кабар берет. Өткөн жылы өндүрүштө 205 кырсыктын алдын алып, 20505 кооптуулук булагын аныктоого үлгүрдүк. Бир тараптан болтурбай алдын алганыбыз жакшы, бирок, экинчи жагынан өндүрүштө андай

кооптуу кырдаалдар таптакыр орун албашы кажет. А буга жетишүүгө толук мүмкүн.

Аң-сезимдеги өзгөрүү

Ишкана кызматкерлеринин өмүрүнө коркунуч жана тобокелдерди кыскартуу боюнча бардык чараларына карабастан, коопсуздук техникасынын азыркы абалына «Кумтөрдүн» жетекчилигинин ичи чыкпай турат. Акыркы эки жылда өндүрүштө эки өлүм учуру орун алды.

- Ал балдар коопсуздук техникасынын эң негизги эрежелерин бузуп, өмүрлөрү кыйылды, - деп кейийт «Кумтор Голд Компани» президенти Дэниел Дежарден. - Аттин, ажалдын алдында алсызбыз, бирок, травматизм көрсөткүчүн нөлгө түшүрө аларыбызга ишенем. Кенде үч миң киши иштейт, тобокелдер көп, ошондуктан, ар бир кызматкер өз коопсуздугун ойлой, иш ордунун коопсуз болушуна кам көргүдөй система түзүүгө тийишпиз.

Тобокелдер арбын болгон тоо-кен ишканасында кырсыкты таптакыр болтурбай коюу мүмкүн эмес дегендер четтен чыгары бышык, бирок, дүйнөлүк тажрыйба көрсөткөндөй, коопсуздук техникасы боюнча көрсөткүчтөрүн нөлгө чейин түшүрүп, үлгүлүү болуп калган ишканалар бар. Таасирдүү жыйынтыктарга жетишүүгө эмгекти коргоо багытындагы, маселен, «Work Safe, Home Safe» программасынын авторлорунун бири Скотт Швейер өндүү адистер көмөктөшөт.

- Американын түндүгүндөгү тоо-кен ишканаларынын биринде иштешчүмүн. Бир ай ичинде эле өндүрүштө 13 кырсык катталган, бул абдан кейиштүү көрүнүш эле. Мындайга жол берилбеш керек эле. Көйгөйдүн булагын тез арада аныктап чыгып, бат эле абалды жакшыртуу, кырсыктарды таптакыр жоюуга жетиштик, - деп эскерет адис. - «Кумтөрдө» такыр башка шарттар, башка жамаат, башка маданият. Ишкана абдан чоң. Бирок, мында да иш ордунда кырсыкты болтурбай турган абалга жеткирүүнү көздөп турабыз.

«Work Safe, Home Safe» программасынын максаты - аң-сезимди түп-тамырынан өзгөртүү, акылга синген көндүм пикирлерден арылтуу. Бирок, маанилүү бир шарт бар, бул - адамдын өзгөрүүгө даярдыгы жана каалоосу, самалыкты кабылдоо жана түшүнүү, эмгегинин коопсуздугу үчүн ал бардык нерсени аткарып жатканы боюнча өзү менен өзү чынчыл болушу. Биринчи кезекте аң-сезимди өзгөртүү зарылдыгы, анан албетте, кайдыгер кароого тыюу салынган кызматтык мамиле келип чыгат. Ар бир нерсе маанилүү. Бир нерсени туура эмес аткарып жаткан кесиптештин жанынан кайдыгер өтүп кетүүгө болбойт, анткени, өз маалында көрүлгөн чара адамдын өмүрүн сактап, өз жүрүм-туруму боюнча ойлонуп чыгууга аргасыз кылат эмеспи.

- Биз адамдын күндөлүк турмушундагы маданиятына басым жасайбыз. Ал эми маданият - бул үстүдөн бирөө байкоо салган-салбаганына карабай, биздин табигый жүрүм-турумубуз. Кандай кырдаал болбосун, биз туура аракет көрүүгө милдеттүүбүз - деген оюн билдирет «Work Safe, Home Safe» программасы боюнча тренингдердин фасилитатору Анара Өтөгөнова. - Бул программанын максаты жеке маданияттын бир бөлүгү болуп кала тургандай жүрүм-турумду тууралоо. Коопсуздук өзүбүздөн, ар бирибизден башталат. Бул, баса, улууларга гана тиешелүү эмес. Ишкананын демилгеси менен быйыл жазда өндүрүштө коопсуздук техникасынын эрежелерин сактоо боюнча балдар сүрөт сынагы өткөрүлгөн. Ага ишканабыздын кызматкерлеринин ар кыл жаштагы балдары катышкан. Ата-энелер коопсуздук көйгөйүнө башка бир кырдан караткан ал акция таасир этүүнүн дагы бир ыкмасы болду. Кадыресе көрүнгөн, дайым эле көңүл борборунда болбогон нерселер мындай жол менен алдыңкы планга чыгат.

- Атам иште жүргөндө дайым аны ойлоп сарсанаамын. Коопсуз болсо экен, эч жаман нерсе болбосо экен деп тилейм, - дейт сынакка катышкан наристе кыздардын бири Катя Садовенко.



Катаал климат шарттарында, бийиктикте, татаал техника менен иш алпарууда коопсуздук техникасынын эрежелерин милдеттүү түрдө сактоо - ишкананын ар бир кызматкери: катардагы жумушчудан жогорку жетекчиликке чейин жатка биле турган эң башкы нерсе.

Мындай сөздөр кимди кайдыгер калтырат?

Кабардарсың, демек, саксың

Ишкананын медициналык кызматкерлеринин бул программа боюнча өз үмүттөрү жана өз түшүнүктөрү бар. Дарыгерлер коопсуздук техникасынын эрежелеринен кенедей таюу эмне менен аяктарын бир жерден кулагы чалып эмес, өз тажрыйбасынан улам жакшы билишет.

- Мага эч нерсе болбойт, башкалар кабылышы ыктымал, бирок, мен кырсыктабайм деп ойлоого болбойт, - дейт «Кумтөр» ишканасынын башкы врачы Анара Доолотова. - Ар бир кызматкер өзү жана айланасындагы адамдар туурасында ойлоноуга тийиш. Эгер башка бир кызматкер кооптуу жумушту жасап жатса, ага бул туурасында эскертип, кырсыктын алдын алууга көмөктөшүүсү зарыл.

Психологиялык жактан тескемени таптак аткарууга бары эле даяр эмес. Өмүргө келтирилчү кооптуулук башта эч билинбеш мүмкүн, бирок, бул эч коркунуч жок дегенди туюндурбайт. Адатта коопсуздук техникасынын негизги жоболору көңүлгө түйүлөт да, сыйгалак пол, тастыкталбаган курал же анын туура эмес колдонулушу өндүү майда-чүйдө нерселер көздөн жаздым калат. Бирок, тоо-кен өндүрүшүндө майда-барат нерсе болбойт. Бул «майда» делген - ал эми маңызында анык кооптуулук болгон нерселерден эле 2016-жылы 20 миң учур табылган!

Ишкана жетекчилигинин коопсуздук багытындагы олуттуу саясатына карасак, «Кумтөрдүн» кызматкерлерине

тренинг өткөргөн чет өлкөдөн чакырылган адистер бир нече ай өткөн соң адамдардын жүрүш-турушун толугу менен өзгөрөрүнө терең ишенишет. Эмитен эле мында жылыштар байкалууда: программанын принциптери кызматкерлердин басымдуу бөлүгүнүн кадимки адаттарына айланып, ишкананын күндөлүк турмушунда чагылууда.

Мисалга, эмгекти коргоо жана коопсуздук техникасы боюнча жаңы программанын алкагында «стоп-диалог» жүзөгө ашырылды, мында катардагы кызматкер да эң төбөдөгү менеджерге (же тескерисинче) да: «Досум, азыр эмне кылып жатканыңды көрүп турам. Бул кооптуу! Үйүнө эсен-соо кайтарыңды каалайт элем. Бул ишти коопсуз кылуу жолун ойлон» - деп айта алат. Акыл-эстүү адам мындай мамилеге дайым ыраазычылыгын билдирет. Себеби, эң адепки максат - уяткаруу, таарынтуу эмес, кайгылуу окуяны болтурбоо үчүн жакшы ниетте кийлигишүү.

Калыптанып калган инсанды кайра тарбиялоо оңой-олтон эмес, бирок, кеп адамдагы эң баалуу болгон өмүрү туурасында - эч кандай кыйынчылык, менталитет, жашы улуу же кызматы бийик кишиге кеп айтуудан айбыгуу да буга тоскоол этпөөгө тийиш. Сөз бир ишкананын гана өнүгүшү жөнүндө эмес да. Мындан иш кезметинен кийин чыдамсыздык менен күтүп жаткан үйлөрүнө, бүлөсүнө эсен-аман, бакубат кайтууга тийиш болгон бардык кызматкерлеринин бакубаты жана ийгилиги көз каранды.

Екатерина РОЗИНА.
Фото: Владислав УШАКОВ.

centerragOLD



«КУМТӨР» ДОЛБООРУНУН ӨНДҮРҮШ КӨРСӨТКҮЧТӨРҮ

Биринчи жарым жылдыкта алтын өндүрүүчү ишкана өлкө бюджетине салыктар жана милдеттүү төлөмдөр түрүндө 4,7 млрд сом которду.

«КУМТӨРДҮН» 2017-ЖЫЛДЫН БИРИНЧИ ЖАРЫМ ЖЫЛДЫГЫНДА САЛЫКТАР ЖАНА МИЛДЕТТҮҮ ТӨЛӨМДӨР ТҮРҮНДӨГҮ САЛЫМЫ

30-июнь, 2017-ж. АКШ долларында



АЛТЫН ӨНДҮРҮҮ
1997~2017 жж. (июнь) **11,203 млн унция**
же **348,455 тонна**



КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН «ЦЕНТЕРРАДАГЫ»
АКЦИЯЛАР ҮЛҮШҮ **77 401 766**

БААСЫ **\$555 116 657**
(2017-жылдын 10-октябрга карата)



КУМТӨР: АКЫЙКАТ ЖАНА ЖАЛГАНДАР

Алтын өндүрүү боюнча Ысык-Көл облусунда советтик доордо ачылган эң ири кенди өздөштүрө баштагандан бери Кумтөрдүн айланасында көптөгөн имиштер тараган. Анын булагы кайда - жеке кызыкчылыгы бар саясатчылар же иштин чоо-жайын чала түшүнүү - ал экинчи суроо. «Ысык-Көл Кабарлары» чет элдик инвесторго карата ар кандай нааразычылыктар имиштерге негизделгенин жана окумуштуулар менен илимий кызматкерлер ал имиштер боюнча кандай жооп айтарын билип келди.

Айылда кандай кеп

Кыргыз алтынын өндүргөн канадалык инвестор тууралуу терс пикирдеги талаш жараткан темаларды алганда, каршы чыккан адамдар анык, так, ачык-айкын сөз айтышпайт. Көбүнесе жогорку трибуналардан кулакка куюлган жалпы сөздөр, бүдөмүк түшүнүктөр орун алган. Мисалы, Балыкчы шаарындагы бир тургун «Кумтөрдү иштеткен химикаттар биздин ден соолукка зыян келтирип атат. Зыян-дан башка пайдасы жок». Же болбосо: «Аны ачпай эле коюш керек болчу, бизге такыр кереги жок. Ачкандан кийин болсо, нормалдуу иштетиши керек болчу». Мындай дагы бар: «Шамал болгондо баш ооруткан, жагымсыз, мурда билбеген жыттар келип, көпкө турат, тарабай. Ал жыттар биздин нерв системабызга жаман таасирин берет окшойт». Чыккан жана Дархан айылдарынын эли өндүрүштүк ишканадан эч кандай пайда байкабаптыр: «Миллиондор бөлүнүп жатканы менен же жолдор оңолбойт же социалдык объектилер салынбайт». Жеңиш айылында болсо жемиш бактарын эртелеп куурап калышы менен алма жана карагатка курт түшкөнүнө «Кумтөр» себепкер дешет. Ушундай жол менен жер-жерлердеги «эксперттер» медицина, экономика жана финансы жаатындагы адистер болуп чыга келишет.

Кынтыксыз фактылар

Социалдык жоопкерчиликтүү компания катары, «Кумтөр» Ысык-Көл облусунда иштеп баштагандан тартып, өндүрүшү жайгашкан аймактын жергиликтүү калкынын турмушун жакшыртуу жана аймакты ар тараптуу өнүктүрүүгө багытталган көптөгөн атайы долбоорлорду жүзөгө ашырып келет. Ага агросекторду, кичи жана орто бизнести өнүктүрүү, айыл жаштарын коргоо жана экологияны сактоо кирет. «Кумтөр Голд Компани» жылыга \$2 млн чамасында социалдык долбоорлор менен экологиялык акцияларга жумшайт. Компания 2016-жыл ичинде эле жамааттарга инвестициялоо боюнча стратегиялык программаларга 700 миң доллар бөлүп берди. 2009-жылдан бери «Кумтөр» дүң кирешесинен 1% ын Ысык-

Көл өнүктүрүү фондуна дароо которот - ал каражаттар социалдык объектилерди: мектеп, бала бакча, оорукана, спортзал, маданият үйлөрүн курууга, жолдорду оңдоого жана башка керектөөлөргө багытталат. Өткөн жылы компания фондго 6 миллион доллардан ашуун которгон.

2017-жылдын январында SIAR компаниясы Ысык-Көл облусунун тургундарынын пикирин сурамжылап, чет элдик инвестордун аймакка салымын кандай баалайт экенин тактады. Отчетко ылайык, көпчүлүк карколдук, балыкчылык жана жети-өгүздүктөр компания жаштарды колдоого абдан көп программаларды жүзөгө ашырууда деп эсептешет.

Биргелешкен эң ири долбоорлордун арасына «Кумтөр» менен Борбор Азиядагы Евразия Фонду жүзөгө ашырган «Жаштар банктары» жана «Жаштар ишкерчилиги» бар.

Каракол менен жети-өгүздүк респонденттердин чейреги «Кумтөр» аймактын фермерлерине өнүгүүдө жардам берерин айтышкан - инвестор ачкан «Жети-Өгүз финанс», «Тон финанс» жана «Балыкчы финанс» микрокредиттик уюмдары көлдүктөргө Кыргызстан боюнча эң төмөнкү үстөк пайыз менен насыя беришет. Андан сырткары, компания фермерлерге льгота менен күйүүчү май берип, суткалык суу сактагычтарды, каналдарды, тосмолорду, тундургучтарды тазалоодо техникалык жардам көрсөтөт.

Агрардык секторго кошкон салымын алсак, компания ишенчиликтүү өнөктөштөрдү таап, облустун экономикалык потенциалын өнүктүрүү үчүн «Карагат+» жана «Бир айыл - бир продукт» сыяктуу демилгелерди колдоп, каржылайт.

Адистин комментарий

Эксперттер бир эмес, бир нече жолу Ысык-Көл облусундагы алтын кенин иштетүүгө байланышкан имиштерди талдап, бетин ачып, комментарий беришкен.

Мисалы белгилүү эколог, орнитолог, Бишкек шаардык кеңештин депутаты Эмил Шүкүров аймактагы экологиянын бузулушун тоо-кен алтын өндүрүшүнүн иштеши байланыштыруу эч бир чындыкка туура келбейт жана

«Кумтөрдүн» таасири апыртылган деп эсептейт. Жаратылышка өзүбүз чочкодой мамиле кылып жатабыз, күнөөнү болсо ак ниет иштеп, айлана-чөйрөнү коргоо жана мониторинг жүргүзүүдөгү милдеттерин толук аткарган саналуу компаниялардын бирине шылтайбыз.

- Кумтөрдүн айлана-чөйрөгө таасири башка иштеп жаткан тоо-кен ишканаларына салыштырганда баарыныкынан төмөн, - деп эколог «Макмалалтын» кен комбинатын мисал келтирип, түшүндүрөт. Ал жакка күн алыс текшерип барган киши жок, бирок түркүн кемчиликтер турганы турган. - Бул бир нерсени гана билдирет, жеке кызыкчылыгын көздөгөн депутаттар менен саясатчылар канадалык компаниянын айланасында ызы-чуу жаратканга кызыкдар. Бирдеке өндүрүп алууга болсо, кызыкчылык да болот.

Кумтөрдүн айланасындагы темаларда кадимки чайкоочулук жүрөт. Кызыкдар тараптар жергиликтүү калктын колтугуна суу бүркүп, көкүтөт, алар болсо имиш-ушактарды ойлоп таап, жайылта баштайт. Кээде угуп, оозун ачылат.

- Түркүн сыркоолорду тоо-кен ишканада колдонулган цианидге байланыштыруу келесоолукка жатат. Кумтөр менен Ысык-Көл ойдуңу такыр эки башка бассейндерде жайгашат. Кен ишканада суулар цианид булганычына кабыла турган болсо, ал суу Ысык-Көлгө куйган суу-дарыяларга аралаша албайт, - деп Шүкүров белгилейт.

Компаниянын айлана-чөйрөнү коргоо боюнча 2016-жылга карата отчетунда (кененирээк 4-бетте окуңуздар) абанын булганышы жөнүндөгү кептерге илимий негизделген пикирлер жазылган. Алтын кен Ысык-Көл облусунун айылдарынан тоо кырка менен бөлүнүп турат жана ондогон чакырым радиустагы алыстыкта. Демек, өндүрүш иштеринин айылдагы аба сапатына таасири дээрлик мүмкүн эмес.

Анда айылдыктар неге кенен дем алышпайт? Себептери ар кандай - мусорду өрттөө жана башка көзөмөлсүз атмосферага чыгындылар.

Екатерина РОЗИНА.
Фото: Владислав УШАКОВ.

«ООБА» ПИКЕРЛЕРИ «Кумтөр» иштеши керек

Инвестордун аймактагы көйгөй-маселелерди чечүү аракетин жакшы деп баамдагандардын ишеними...

Балыкчылыктар сүйлөйт:

«Кумтөрдүн» пайдасы бар, бирөөлөр аны түшүнөт, айрымдар түшүнбөйт. Ишкана пенсиялар төлөнүшүнө салым коюп, элге жардам берип атат. Адамдар аны түшүнүүсү зарыл. Кумтөр иштеши керек».

«Мындай карасак, «Кумтөр» бар болгону үчүн көптөгөн балыкчылыктардын иштеген иши бар, алар там салып, машине алып атышат. Албетте, майда-чүйдөсүн айта албайм, анткени ал жөнүндө көрүп-билбегенден кийин, билимим жок. Бирок компания пайда келтирип атса, иштеши керек. Эң башкысы экологияга зыян келтирбесин. Ал колунан келсе керек».

«Кумтөр» иштеши керек. Өлкөнүн бюджетине акча түшүп атат. Чоң саясатка тиешелүү жери алтынды канадалыктар өндүрүп атат. Айрымдар ага каршы пикирде. Бирок чын-чынына келгенде, бизде башка жол жок да. Биз өз күчүбүз менен фабрика ачып алууга дараметибиз жетпейт. Албетте, өз колубузда болуп, өз күчүбүз менен алтын өндүрсөк жакшы болмок, андай бюджетке да көбүрөөк акча түшөт беле, бирок, тилекке каршы...».

Караколдуктар сүйлөйт:

«Бизге «Кумтөр» керек. Ал жылыга Ысык-Көл өнүктүрүү фондуна акча которуп, жолдорубуз оңдолуп, Ысык-Көл району боюнча мектептер салынууда».

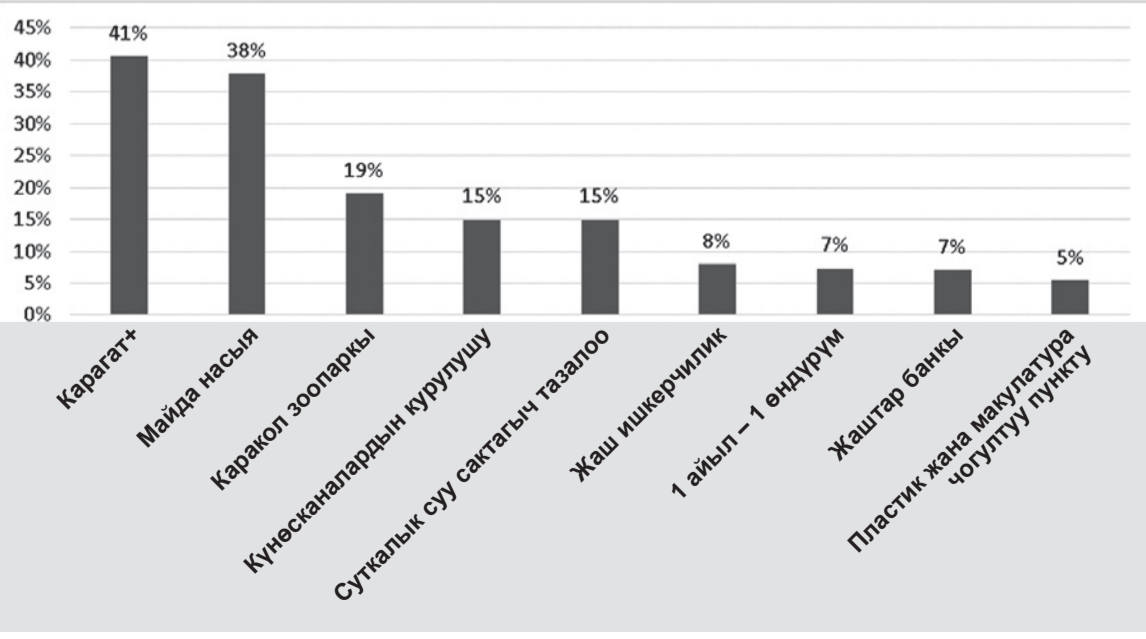
Оргочор жана Тамга айыл тургундары сүйлөйт:

«Ишкана пайда алып келүүдө. Эл ошерде эмгектенип, татыктуу маяна алып жатат». «Кумтөрдүн» биздин экологиябызга терс таасирин байкаган эмесмин. Чарбамдагы мал-жандык, бак-шагыбыз түгөл. Барскоон болсо кандай дүркүрөп өстү, ал да алтын кен иштенеги үчүн. Анын үстүнө, Кумтөр канчалаган элди иш менен камсыздап атат».

ТАК АЙТКАНДА

Көлдүктөр жакшы билген долбоорлор

SIAR компаниясынын социалдык сурамжылоосу көрсөткөндөй, респонденттердин пикиринде, коомчулукка эң чоң пайда алып келген долбоорлор агросекторду өркүндөтүп, фермерлерди окуткан КАРАГАТ+ жана жергиликтүү ишкерлерге насыя берген микрокредиттик уюмдар. Чакан насыялардын жардамы менен кичи ишканалар ачылып, күнөскана бизнеси менен форель чарбачылыгы жайылып, инвестор каржылаган долбоор ийгиликке жеткен.



Быйылкы жай тилекке каршы, апааттуу окуяларга жык болду. Өлкөдө, анын ичинде Ысык-Көлдө токтобогон кырсыктарда адамдар майып болуп, өмүрү менен да кош айтышып жатышты. Кайгылуу статистика бир катар көйгөйлөрдү ачты. Баарынан да жол кырсыктарын алдын алуу жагы аксап турат. Өз убагында тийиштүү жардам көрсөтүлбөгөндүктөн, жол кырсыгынан аман калуу мүмкүнчүлүгү кескин азая түшөт. Ысык-Көлдүн күңгөйүндөгү 19-августтагы кырсык көмөк көрсөтүүгө үлгүрүү канчалык маанилүү экенин айгинеледи.



sputnik.kg

«КУМТӨРЧҮЛӨР» ЫСЫК-КӨЛДӨ

КЫРСЫККА КАБЫЛГАН ТУРИСТТЕРДИ КАНТИП КУТКАРГАН?

Фронттон келген суук кабар сымал...

«Өмүр кыйган кезектеги кырсык» - жаңылыктар түрмөгүндөгү ар бир экинчи кабар ушундай сүйлөм менен башталып калбадыбы сонку убакта. Өлкөнүн жолдорундагы кейиштүү кырдаалды талкуулоо президент Алмазбек Атамбаевдин жетекчилигинде өткөн Коопсуздук кеңешинин июль айындагы жыйынында эң башкы тема болду. Адам өмүрүн алган кырсык кырдаалын жараткан айдоочуларды сөзсүз түрдө жазалоо жана аны катаалдантууга, айрыкча, мас абалында рулга олтургандарды калың капчыктуу туугандарды түрмөдөн куткара албай тургандай күнөөсүн тарттырууга чакырды.

Азырынча, тилекке каршы, жолдордогу «согушту» токтоу аракеттеринен майнап чыга элек. Жаңылыктар: «Бишкек-Каракол трассасында жеңил машина менен минивен кагышып, 13 киши ооруканага кабылып, бир киши набыт болду», Тоң районундагы жол кырсыгы жаш кыз жана наристенин өмүрүн алды», «Ысык-Көлдөгү дагы бир жол кырсыгында эки адам каза тапты» деген эле кабарларга толгон. Ал эми супсак статистика мындай. Кайгуул милициясынын башкы башкармалыгынын маалыматы боюнча, республикада сегиз ай ичинде эле 3 915 кырсык катталган (2016-жылы мындай эле убакытта бул көрсөткүч 3 611ди түзгөн). Каза болгондордун саны - 506 адам (өткөн жылы мындан да көп эле - 589). Жаралангандардын саны кайра өскөн. 2016-жылы жол кыр-

сыгында 5 587 кыргызстандык жабыркаса, быйыл расмий катталган көрсөткүч - 5 958.

Көмөк өз мөөнүтүндө көрсөтүлгөндө

Тартип сакчылары жол кырсыктарын ооздуктай албай турганда ыкчам жана эпчил аракеттеринен жабыркаган адамдын өмүрү түздөн-түз көз каранды болгон дарыгерлер ажалдан арачалоого жардам беришет.

- Маалымда же апааттан кийинки алгачкы сааттарда тез жардам көрсөтүүгө мүмкүнчүлүктөрүбүз аз. Санитардык авиация жок, жол жаман, - деп моюнга алат Саламаттыкты сактоо министри Талантбек Батыралиев.

Кыргызстандагы Кызыл жарым ай улуттук коому мындай абалдын алдын алуу үчүн Бишкек шаардык такси кызматтарынын айдоочуларына жол кырсыгында жабыркагандарга алгачкы жардам көрсөтүүнү үйрөтүү боюнча долбоорду ишке киргизди. Эгер жакын жерде тез жардам келгенче тийиштүү жардам бере алгандар табылса, жашап кетүүгө үмүт шамы жарык жанат.

Ысык-Көлдүн күңгөйүндө 19-августта дал ушундай болду.

Барскоон-Кумтөр трассасындагы 52-чакырым. Жол айланып үстүгө көтөрүлөт. Жети-Өгүз районундагы өрөөн аймагындагы Ара-Бел участкасында «Тойота ленд крузер» унаасынын 49 жаштагы айдоочусу рулду башкара албай калат. Россиялык үч турист жана эки бишкектик жаран ичинде жүргүнчү экен.

- Тоолуу жол татаал, ийри-

буйру. Участоктордун кыргызстандык айымга таандык жол тандабасты айдап бараткан Россия жараны рулду башкара албай калып, жол чекесине ыргып кеткен, - деп билдирди «Ысык-Көл кабарлары» басылмасына **Ысык-Көл облустук ички иштер башкармалыгынын басма сөз кызматынын ага инспектору Сталбек Усубакунов**.

Оор жол тандабас аласалып, төрт жолу тоголонуп, жарга кулаган. Натыйжада Санкт-Петербург тургуну жана бишкектик айым кырсык жеринде көз жумган. 12 жашар бала ооруканага жеткирилгени менен сактай алышкан эмес... Жолтандабастын айдоочусу, дагы бир айым жана беш жашар кыз аман. Жабыркагандарга жардамга «Кумтөр» ишканасынын кызматкерлери жетишип калышкан.

Этиятсыздыктан өлүмгө жол алып...

Жети-Өгүз районундагы Ара-Бел жолу участкасындагы кырсык боюнча маалыматты «Кумтөр» кенинин Коопсуздук кызматынын диспетчери ишкананын ал жерден өтүп бараткан айдоочусунан кабар алган. Кан жолдо жолтандабас аңтарылып, каза болгондор бар экенин маалымдаган. Кырсык болгон жерге ишкананын медиктери жана куткаруучулары ыкчам жетип барган. Ал жерди карап чыгып, эки кишинин сөөгүн жана жабыркагандарды табышкан. Кырсыктаган жерден алыс экендигин эске алып, жаракат алгандарга тийиштүү медициналык жардам көрсөтүү үчүн лагерге жеткирүүнү чечишкен. Жол кырсыгынын

чоо-жайын иликтөөгө залака тийгизбеш үчүн кенден автотранспортту жөнөтүүнү токтотушкан.

Кайгылуу окуя боюнча «Кумтөрдүн» кызматкерлери укук коргоо органдарына, райондук жана мамлекеттик кызматтардын бардыгына дароо билдиришкен. Кырсык туурасында каза болгон жана жабыр тарткан жүргүнчүлөрдүн туугандарына кабар берип, талкаланган жолтандабасты чыгарууга көмөктөшүшкөн.

Аман калгандарды «Тез жардам» Бишкектеги жеке клиникалардын бирине алып кеткен. Тоң райондук ооруканага жеткирилген баш сөөгүнөн жара-

кат алган 12 жашар өспүрүм эсине келбестен реанимацияда жан берген.

- Алдын ала божомолдор боюнча «Тойота Ленд Крузер» унаасынын айдоочусу кан жолдун кооптуу аймагында катуу айдап, автомобиль аласалып кеткен. Жол кырсыгынын так себебин автотехникалык экспертиза билдирет, - деп кошумчалайт Сталбек Усубакунов.

Аталган жол кырсыгы боюнча кылмыш иши козголбойт, себеби, жабыркагандардын эч бири же туугандары милицияга арыз менен кайрылган эмес.

Юлия ШИТОВА

ТАГЫПААК

Куткарууга катышкандар:

Кырсыкка кабылган туристтерди куткаруу операциясына «Кумтөр Голд Компани» ишканасынын медиктер бригадасы катышкан:

Виктор Красноцкий - кендин врачы
Наталья Ткаченко - врач
Шаршенбек кызы Жамиля - медайым
Элиза Шатманова - санитардык врач

Асан Акматов - эмгекти коргоо (ЭК) жана коопсуздук техникасы (КТ) бөлүмүнүн менеджери, куткаруучу иш-чараларынын жетектөөчүсү
Болот Байсалов - ЭК жана КТ бөлүмүнүн башчысы, куткаруучу иш-чараларынын жетектөөчүсү
Хусаин кызы Гүлзия - коопсуздук кызматынын диспетчери
Элвира Какоева - коопсуздук кызматкери
Азамат Ниязбеков - коопсуздук кызматкери
Талант Абдылдаев - коопсуздук кызматкери
Искен Оморов - ЭК жана КТ инженеринин жардамчысы
Сыртбай уулу Жаркынбек - ЭК жана КТ инженери
Алмаз Муктарбек - кран бөлүмүнүн мастери
Дамир Баймамбетов - вахта айдоочусу
Азимбек Чотоев - куткаруучу
Марс Сыдыков - куткаруучу
Акыл Айткулуев - куткаруучу
Калысбек Усупбаев - куткаруучу
Куванычбек уулу Нурбек - куткаруучу
Жанат Кызылбеков - куткаруучу
Канатбек Эгембердиев - куткаруучу
Александр Гунин - куткаруучу
Нурлан Огонбашев - куткаруучу



Активисттердин айтымында, айрымдардын өтө тың, башкалардын шалаакылыгынан, ондогон жылдардан кийин балдарыбы ак илбирсти китептен же жомоктордон гана таанып калат.



Бишкекте илбирсти сактоо боюнча экинчи эл аралык форум өттү.

ЖОК БОЛУУ ЖОЛУНДА: МӨҢГҮЛҮҮ ЧОКУЛАРДЫН ПИРИН КАНТИП САКТАЙБЫЗ

Барси жана достору

Иш-чара алдында жапайы чоң мышыктын жок болуу коркунучуна дагы көңүл буруу максатында активисттер менен жапайы жаратылыштын коргоочулары пресс-конференция беришти. Чечим кабыл алып, анын аткарылышын көзөмөлдөгөн адамдардын кулагына жетип, акыры, сөздөн ишке өтүшөр.

Чынында, журналисттер менен жолугууга себеп бир нече болгон. **Сүрөтчү Руслан Валитов** даярдаган «Барси жана достору» балдардын экологиялык комикстеринин экинчи саны чыкты. Дал «ысык», түстүү журналдарды активисттер пресс-конференция маалында тартуулашты. БУУнун Кыргызстандагы Глобалдык экологиялык фонддун кичи гранттар Программасынын колдоосунда Кыргызстандын айбанаттар жана өсүмдүктөр дүйнөсүнө арналган эки балдар комикси, түркүн материалдар жана «По следам снежного барса» менен «Владыка снежных вершин» аталыштарындагы чоң басылмалар жарык көргөн. **Фотодолбоордун автору Владислав Ушаков** командасы менен 2013-жылы ак илбирсти сактоо боюнча маалымат кампаниясын жайылткан, ал кезде борбор калаада уникалдуу жаныбардын жок болуп баратышына арналган биринчи саммит өтүп жаткан. Андан кийинки үч жылда Кыргызстан кандай иш аткарып, башка өлкөлөргө эмнеси менен илбирсти сактоодо мактана аларын **БУУнун Кыргызстандага ГЭФ кичи гранттар Программасынын улуттук координатору Евгения Постнова** баяндады:

- Ак илбирстин тукумун сактоону кеп кылган биз браконьерчилик жана айрым жок кылынган жандыктарды кеп кылбайбыз. Кызыл китепке кирген айбанаттын аманчылыгы баарынан мурда ал жашаган үйдүн жакшы абалынан көз каранды. Жырткыч Кыргызстандын бийик тоо системаларында байыр алган. Жашаш үчүн, азыктанып, тукуму көбөйүүсү үчүн ар бир илбирске бир нече миң километр чоң аянт керек. Экинчи маанилүү шарт

- анын азык базасын, туяктууларды сактоо. Ага аркар, теке, кулжалар кирет - деп программанын координатору түшүндүрөт. Ала мышык жана ал жашаган аймакты коргоо үчүн Глобалдык экологиялык фонд илбирс жашаган бир нече корукка алынган табигый аймактардагы долбоорлорду колдоду.

- Белгилүү болгондой, ак илбирстин эң чоң популяциясы Сарычат-Ээрташ мамлекеттик корукта жашайт. Фонддон Ысык-Көл облусундагы, Ак-Шыйрак айылындагы чабандардын кашарларын бекемдеп тозууга акча бөлдү. Бекем чептен жапайы жырткыч өтө албайт, демек, ал малга кол салбайт да, чабандар ага каршы аңчылыкка барбайт. Андан сырткары, корукка аймакка түнкүсүн жарык берүү үчүн фотovoltaждык күн панели тапшырылды, - деп Евгения Постнова бөлүштү.

Жайлоого мал жаюу да оптималдаштырылды, анткени малды уламдан жогору, тоону көздөй жая берүүдөн, ал жакта турган жапайы туяктуу жаныбарларга орун калбай жатат.

Жыйылган жүк, шырдак жана ... илбирстин териси

Маселени түшүнүү жана мыйзамдар болмоюн, эч кандай кооз китептер, эл аралык саммиттер, Голливуд жылдыздарынын жаратылыш кереметин сактоо чакырыктары, чоң-кичинесине арналган жаратылышка аяр мамиле кылуу зарылчылыгы жазылган таратма материалдар жардам бербейт.

- Сүйлөшүүлөрдүн баары кооз оролгон куру кеп, ооздун жели. Экологиялык форумдар менен долбоорлорду өткөрүү ак илбирс тукумунун санына эч кандай таасир этпейт, биринчи орунда мыйзамдар жана аларды кынтыксыз аткаруу керек, - деп **Кыргызстан фотожурналисттер союзунун жетекчиси Владислав Ушаков** билдирет. Бир кол менен илбирсти сактоо боюнча декларацияга кол коюп (ал декларация 2013-жылкы эл аралык форумдун негизги жыйынтыктоочу документи), экинчи колу менен болсо кызыл китепке кирген айбанаттарды

атууга мораторийге каршы кол коюу болбойт.

Туяктуу төрт жаныбарды атууга толук тыюу салууну активисттер төрт жылдан бери киргизүү аракетинде. Ал төрт айбанат илбирстин негизги азыгы. Жана көбөймөк тургай, саны азайып, же такыр жок болуп кетпеш үчүн, илбирске аркар, кулжа, тоо эчки менен азыктануу керек, аларды болсо браконьерлер бир жактан, аңчылар бир жактан атып, кырууда. Ири алтын кен - Кумтөрдүн аймагында жаныбарларды атуу жана аңчылык толук тыюу салынды эле, сейрек кездешкен жаныбарлар ошерде көбөйүп атат. Кызыл китепке кирген аркарлар менен илбирстин саны көбөйдү. Бул жагдай, браконьерчилик менен аңчылык башкы маселе, жана көзөмөл начар же такыр жок жерде жапайы айбанаттар жөн эле тукум курут болуп баратат.

- Бирөөлөр жапайы жаныбарларды сактап атса, бирөөлөрү кырып атат, - деп белгилейт «По следам снежного барса» фотодолбоордун автору. - Дүйнөлүк көчмөндөр оюнунда жыйылган жүктүн жанында туш кийизге өлкөнүн улуттук символу болгон жаныбар - илбирстин терисинен тон, теринин өзү эркин илингенин көрдүк. «Кайдан? Кантип?!» деген суроого чоң аталардан калган деп, кенебей жооп беришет. Теринин сапаты жыл өткөн сайын начарлаганы белгилүү, андыктан жаңы атылган айбанаттын териси эми ичик болуп турганы даана билдинет. Кайдыгер эместер барбы? Аны көзөмөлдөгөн бирөө барбы? Биз кызыл китепке кирген жаныбарларды атууга мораторий киргизүүнү талап кылып, анан кошо жапайы жаныбарлардын терисин, мүйүзүн, туягын сатуу үчүн да жазаны күчөтүү талабын коёбуз.

Коомчулуктун кайдыгер эмес кызыкчылыгы - айбанаттарды тукум курут кылуудагы башкы бөгөт. Эл аралык форум - маселени талкуулоочу аянт. Кыргызстанга эң башкы нерсе - эффективдүү мыйзамдарды кабыл алуу жана аларды аткаруу жетишпейт. Ошондой шарттарда гана, балдарды

көрсүн деп алпарган музейдеги катырылган көргөзмө эмес, жаныбарлар дүйнөсүнүн азырынча тирүү сыймыгын сактап калууга болот.

Браконьерчилик менен күрөш

Үч күндүк форум илбирс жашаган 12 өлкөдөн өкүлдөрдү бириктирди жана алар кызыл китепке кирген чоң мышыкты сактоо жана коргоодогу топтонгон тажрыйбасы менен кенен бөлүштү. Кайсы гана өлкөдө болбосун - негизги көйгөйлөр баардык жерде бирдей. Браконьерлер үчүн барстын териси өтө кымбат олжо, андыктан ага 12 өлкөдө тең аңчылык жүрүүдө.

- Пакистанда болсо дагы маселе кошулууда - ак илбирстер фермерлердин малына тийип, алар малын коргоо үчүн аңчылыкка барууда. Акыркы жылдары, ал жактарда жырткыч секирип, өтө албагандай бийик тосмолорду кура баштады. Фермерлердин малы да, илбирстер да аман, - деп, **биолог Германиянын Биоартүрдүүлүктү жана жараталышты коргоо союзунун илбирстер боюнча адиси Ирина Мушик** баяндап берди.

Илбирстерди сактоо жана коргоодогу ийгилиги менен Монголия мактана алат, ал кең өлкөдө бул жаныбарлардын саны 1000. Монголиялык илимпоздордун айтымында, бул жаныбарды коргоо боюнча илгери эле, XVII кылымда акыл калчай баштаган. Ошончо убактан бери эң негизги түшүнгөнү - жергиликтүү калктын аракети жана жардамысыз айбанаттарды кырууну токтотуу мүмкүн эмес.

- Биз жергиликтүү элге дүрбү, атайы кийим жана жабдуу берип, акысын төлөп беребиз. Алар болсо аңчыларды байкап турушат. Шектүү бир нерсе көрүшсө, укук коргоо органдарына кайрылышат, - дейт **Монголиядагы «Увс Нуур» коругунун биологу Лхамсурэн Намдаг**.

Кыргызстан да бул тажрыйбаны киргизүү аракетинде. Өз аймагына көз салган беш топ түзүлдү. Андан сырткары, 18-августтан тартып сейрек жа-



Эл аралык форумдун катышуучулары жана чет элдик делегациялардын жетекчилери алдында сүйлөгөн сөзүндө Кыргызстан президенти ак илбирс мекендеген 12 өлкөнүн өкүлдөрүн аракеттерди бириктирүүгө чакырды.

ныбарларды атуу үчүн айып пул жогорулады: илбирс үчүн 500 миң сомдон 1,5 млн сомго чейин, Марко Поло - 400 миң сомдон 1 млн сомго чейин.

Мыйзамсыз аңчылык үчүн жазаны катуулатуу келечекте ак илбирстин санына жакшы таасирин бериши керек. Азырынча болсо, Кыргызстанда 300дөй гана бар. Айлана-чөйрө жана токой чарба мамлекеттик агенттигинин директору Абдыкалык Рустамов оптимисттик көз карашта. Анын пикиринде республикадагы илбирстин тукуму 500 дөн кем эмес. Бирок, бул сан так эмес экенин моюнга алат. Илбирстин болжолдуу санын аныктоого адистер 2018-жылы белсенүүдө. Салыштырмакка, эң чоң популяция Кытайда - 2-2,5 миң илбирс жашайт, ал эми эң кичинеси Өзбекстанда - 50дөн ашпайт.

Кыргыз үчүн ыйык жаныбар

Анын демилгеси менен экинчи жолу өткөрүлүп жаткан иш-чарада, Алмазбек Атамбаев, ак илбирс жана анын экосистемаларын сактоо форумунда сүйлөгөн сөзүндө, кыргыз эли үчүн илбирс ыйык жаныбар жана республиканын тоолуу экосистемасынын көркү деп айтты.

- Бүгүнкү күндө илбирстин

популяциясын сактоо жана көбөйтүү биз үчүн эң маанилүү маселелердин бири. Бул жаныбардын жок болуп кетүү коркунучуна санаабызды дүйнөлүк коомчулук бөлүшкөнү кубандырат, - деп белгиледи президент. Демилге көтөргөн өлкө катары, Кыргызстан өз кезегинде илбирстерди коргоо үчүн өзгөчө корукка алынган табигый парктардын тармагын жайылтуу, ишин жакшыртуу чараларын көрүүдө.



Кыргызстандын кызыл китебине кирген жаныбардын саны 500 чамасында.



12 өлкөнүн эксперттери республикага атайы сейрек кездешүүчү жапайы мышыкты сактап калууну талкууга келишкен.



Даңазалуу жаныбар тукум курут болуу коркунучунда.

Өлкөдө «Хан-Тенгри», «Алатай» жана «Кан-Ачуу» корукка алынган аймактар түзүлдү. Жыйынтыгында, биз ак илбирстин саны азаюусун токтодо алдык. Чүй өрөөнүндө, мурда катталбаган жерде, фотокапканга илбирстин сүрөтү түшүп калганда катуу кубанган элек.

Өлкө башчысы белгилегендей, 15 жыл мурда Сарычат-Ээрташ мамлекеттик коругунда илбирс тукум курут болууга жакын абалда турган, бүгүн болсо ал корук айбанат жашаган негизги жерге айланды.

Президент ак илбирс жашаган өлкөлөрдүн лидерлери менен профилдик ведомстволорунун жетекчилерин кызыл китепке кирген жаныбар жана ал турган ландшафттык аймактар менен экосистемаларды Глобалдык экологиялык фонддун каржылоосу менен мультиөлкөлүк долбоорду талкуулап, ишке киргизүүнү сунуштады. Ал долбоор илбирс жана анын бийик тоолуу экосистемаларын сактоодо бардык он эки өлкөнүн аракетин бириктирүү жана күчөтүүгө шарт түзмөк, деп Атамбаев ишенет.

Ал ошондой эле, ак илбирсти сактоо боюнча программа 2040-жылга чейин өлкөнү туруктуу өнүктүрүү боюнча Улуттук стратегияда татыктуу орун аларын убада кылды.

- Популяцияны сактоо боюнча чечкиндүү кадамдарсыз, башка миңдеген өтө сейрек жана керемет жаныбарлар менен канаттууларды жоготкондой, биз табияттын бул баа жеткис мурасын да жоготуп алабыз. Биздин урпактар илбирсти зоологиялык музейлерде гана көрө алуусуна жол бербөөбүз керек. Биз жерибиз үчүн жооп беребиз. Мөңгүлүү чокулардын пирин сактап калуу биздин колдо. Биз дүйнөбүздү, жаратылышыбызды жана анын көп түрдүүлүгүн сактап каларыбызга ишенем, - деп президент жыйынтыктады.

Болуп өткөн форумдун жыйынтыктары боюнча катышуучулар ак илбирстин эко-системасын сактоо долбоору боюнча «Илбирс жана тоолорго кам көрүү - биздин экологиялык келечек» Бишкек декларациясын кабыл алып, жапайы жаратылышты коргоо боюнча улуттук мыйзамдарды жакшыртуу приоритеттердин бири болуусу абзел экенине макул болушту.

Биздин чексиз камкордугубуз менен мээримдигибызды жон териси менен сезди бекен? Туш кийиздин үстүнө кадап же жерге төшөп койгон тери эмей, өзү жамынып, бийик тоолордо таштан ташка секирип жүргөн кейпинде.

Юлия ШИТОВА.
Фото: Юлия ТЕНЬКОВА,
Владислав УШАКОВ,
Султан ДОСАЛИЕВ.

АЛ ОРТОДО

Ак илбирске глобалдык жылуулануу коркунуч жаратууда

Планетадагы климаттын өзгөрүүсүнөн улам ак илбирс үчүн пайда болгон коркунуч окумуштууларды кабатыр кылууда. Илбирстер бийик тоолуу, суук, мөңгүлүү жерлерде тараган, ал эми глобалдык жылуулануу анын популяциясына зыян келтирүүдө. Акыркы 15 жылда жер шарындагы температура Цельсий боюнча 0,2 градуска көтөрүлгөнү белгилүү. 20150-жылга чейин дагы 2 градуска жогорулашына прогноз бар.

Жол жээгин тазалоо боюнча алгачкы кыймыл Балыкчы шаарында былтыр башталган. Ошондон бери Дмитрий менен Айжан көл кылаасы менен Бишкек шаары боюнча бир нече ири акцияларды өткөрүштү.



Эколог Дмитрий АНДРЕЕВ Ысык-Көлдү генералдык жыйноо жөнүндө:

«ЭМНЕЛЕРДИ ГАНА

ТАПКАН ЖОКПУЗ, СУУНУН ТҮБҮНДӨ

ПАМПЕРСТЕР, БАЙПАКТАР, А ТУРГАЙ

УНИТАЗ ДА ЧӨГҮП ЖАТКАН»



Улам булгай беришкен жерди тазалап турууга канчага чейин чыдайт элеңиз? Бир-эки-үч, анан мага эле керекпи деп, кош шилтеп коймоксуз. Дмитрий Андреевге болсо керек. Санаалаштары жана ыктыярчылар менен чогулуп алып, Бишкек менен Ысык-Көлдөгү эң булганыч жерлерди тазалоо акцияларын өткөрүп турат. Көлдүн түбүнөн кандай «керемет» табылгалар чыгат жана экологиялык десант таштандылар менен кантип күрөшүүдө?

«Эко Деми» коомдук фондунун негиздөөчүсү Дмитрий Андреев айлана-чөйрөнү коргоо жаатында төрт жылдан бери алектенет. Экологиялык долбоорлорду жүзгө ашыруудан башталып, бара-бара ушул багытка толук өткөн.

- Жубайым менен паркка чыкканда да мүшөк ала чыгып, пластик терип калдык, - деп сырын ачат.

- Башкаларга жөн айтасыңарбы?

- Ар дайым! Кээде жыйынтык болот, кээде жок. Таң калып карагандар да көп, анткени айрымдар үчүн желим бөтөлкөнү арыкка же бадалга ыргытып ийүү көнгөн иш. Маданият аксап баратат. Өзгөчө аймактарда. «Эко Деми» фондунун дагы бир негиздөөчүсү, Ысык-Көлдө пансионаттын ээси Айжан Чыныбаева айылдык балдар пляжга барып, көлгө таштанды ыргыткан окуяны айтып берди. «Жок, балдар, мындай жарабайт! Келгиле, кайра тазалагыла». «Капа болбоңуз эжеке, көл өзүн өзү тазалайт да». Мына, «көгүлтүр берметке» мамиле.

Бишкектен Экодесант

- Бүгүнкү күндө кандай долбоорлор менен алексиз?

- Экөө бар - «Таза Ысык-Көл» менен «Таза Бишкек». Биринчиси былтыр баш алган, биз жөн эле Айжан менен Балыкчыдагы жээкти барып, тазалап келүүгө макулдашкан элек. Жүздөн ашуун активисттерди чогултуп алып, көлгө алып бардык. Чогулган пластик, айнек жана кагазды өз-өзүнчө сорттоп, жергиликтүү кабыл алуу пунктуна тапшырдык, ал жерден болсо Бишкекке, кайра иштетүүгө жөнүтүлгөн. Кайра иштетүүгө жараксыз таштандыларды санкцияланган свалкага жеткирдик. Ошондон бери баары тынымсыз келатат. Көл жээкте үч ири акция өткөрдүк, Бишкекте бир нече ишембилик болду. Мисалга, желек турган Панорама деген шаардын чексиндеги жерде ыктыярчылар 12 зонаны тазалап, жалпы жонунда 10 куб таштанды чыгарылды.

- Активисттерди кандайча табасыңар?

- Быйыл майдын соңунда Бишкектен Ысык-Көлгө автобустар менен 650 адам алып барганда, студенттерди айдап атасыңар, аларга экзамен менен зачет керек да деген скептиктердин сынына кабылган элек. Албетте, эч кандай мажбурлоо жок! Баары ыктыярчылар. Фейсбуктагы «Таза Ысык-Куль» баракчасынан эле угуп-билгендерден 250 адам кошулган! Чынында активисттер абдан көп, бирок биз баарын көлгө алып чыгууга чамабыз келбеди. Биздин кыймылга кошулууну каалагандар арасында мектеп окуучулары да бар. Улуулардын коштоосуз аларды албайбыз, ал өтө чоң жоопкерчилик. Жалпысына, ишке абдан дилгир мамиле кылабыз. Биздин топто атайы илим алган тим-лидерлер иштейт, ал тургай биринчи жардам көрсөтө алган адам коштоп жүрөт. Ал эми иш үстүндө жергиликтүү калктан келип кол-кабыш кылышат. Өздөрү эле, эч кандай административдик ресурстун басымысыз. Менимче бизди көрүп намыстанышат, алыстан

атайы чогулуп, жол артып көл жээгин тазалаганы келип атасак, өздөрү жашаган жерди тазалап алууга кантип чыгынып, ишембиликке кошулбас?

- Эмкиде «тазалоочулар» десанты кайда барары кандайча чечилет?

- Райондордун булганыч деңгээлине жараша. Алдын ала карталаштырып алабыз. Айрым учурда өзүм унаам менен жээкти кыдырып жөнөйм, ар бир пляж, ар бир пансионатка баш багам.

- Эң булганган районду атасак ...

- Жээкти бойлой чакан булганган жерлер жайылган. Эң татаал участок болсо, менин пикиримде, тескейде - Кажы-Сай айылынан Тамгага чейин. Ал тарапта жапайы пляждар биринин аркасынан бири кетет. Көлгө жакын трасса бойлойт. Андыктан, саякатчылар токтоп, унаасын жолго таштаган бойдон, көлгө чөмүлүшөт. Кээде жээкке чейин унаасын айдап барышат. Албетте, таштанды чогултуу үчүн челекти бүт жерге орното албайбыз, анткени аларды тазалап тура

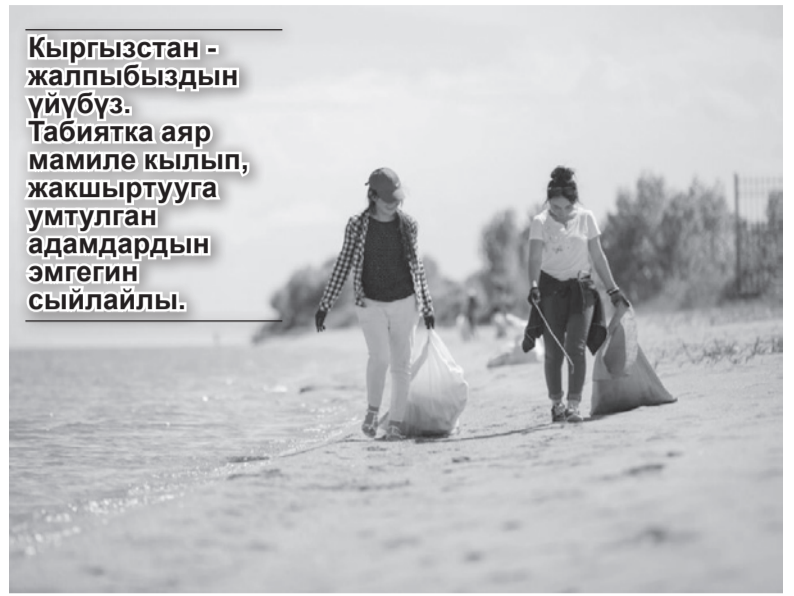
алчу жергиликтүү муниципалдык ишканалардын алган маанасы менен колдонгон техниканын абалынан кабардарбыз. Ал эми андай чоң участкаларды көзөмөлдөө өтө кыйын иш, өзгөчө болгону үч-төрт гана адамдын күчү менен. Жергиликтүү бийликке абдан эле кыйын. Андыктан биз жардамга келебиз.

- Табигый парктарга кире беришке шлагбаум коюу менен пансионаттарга кирүү үчүн акы алууга макулсузбу же каршыбы?

- Эгерде чогулган каражат жыйынтыгында пляждарды жабдып, тазалоого жумшалса, анда туура эмес эч нерсе жок. Бирок, маселен, мурда Ысык-Көл облусуна кире бериште экопост иштетчү. Жалпы жонунан ал туура идея болгон, биосфералык аймакка унаалардын киришине акы алуу коюлган. Ал эми ал каражат кайда жана кандайча жумшалганы башка суроо... Каттуу көзөмөлдөө, ачык-айкындык жана каражаты багыты боюнча жумшоо шарттарында гана постторду коюу кажет.



«Кумтөрдүн» көмөгү менен Ысык-Көл облусунда ири масштабдуу жана орчундуу экологиялык программаны баштоого мүмкүн болду.



Кыргызстан - жалпыбыздын үйүбүз. Табиятка аял мамиле кылып, жакшыртууга умтулган адамдардын эмгегин сыйлайлы.

Ысык-Көлдүн «Жашыл чекиттери»

- Долбоорлорду ишке ашырууга каражатты кайдан аласыңар? Көл кылаасына жетип, кайра келүүгө эле унаага толтура май куюш керек.

- Жеке менде социалдык иштерден сырткары бизнесим бар, ал финансылык суроолорду чечүүгө жардам берип, нан таап, ойлогонумду ишке ашырууда көмөк.

- Демек, жеке каражатыңызды сарптайсыз?

- Болбосо кантем. Дайыма салым кошобуз. Жол киреге жумшоолор - бул бир эле жагы. Андан сырткары, туракжайга, тамактанууга, техникалык инвентарь сатып алууга жумшоолор бар. Деги эле, катуу тиричилик таштандыларын кайра иштетүү дүйнөдө кирешелүү бизнес. Анткени менен, биздин өлкөдө бизнестин ал түрү ишенимдүү киреше булагы боло албайт экен. Мен айнек, пластик жана кагазды кайра иштетүүчү өнөктөштөр менен кызматташам. Бирок ошол эле экологиялык акциялар учурунда чогултулуп, сорттолгон сырьё тапшыруудан алган кирешем кийинки акцияларды каржылоого араң жетет.

- Сиздин идеялардын натыйжалуулугу жана андан ары жашап кете аларын тастыктаган ийгиликтүү долбоорлорду атасаңыз.

- Ысык-Көл облусундагы бирден бир ири масштабдуу жана маанилүү экологиялык программа Кумтөр ишканасынан колдоосу менен 2016-жылы башталган. Green Point долбоорунун алкагында биз беш жерде - Балыкчы, Чолпон-Ата, Кажы-Сай, Бөкөнбаев жана Кызыл-Сууда катуу таштандыларды кабыл

алуучу пунктуларды ачтык. Алар бүгүн да ийгиликтүү иштөөдө. Ал эми башка сынамак долбоорлорду алтынкен ишкананын көйгөйлөрү үчүн токтотуп коюуга туура келди. Белгилүү болгондой, соттун чечими менен инвестордун эсептери бир жылдан ашуун мезгилден бери камакта турат, андыктан аймактагы социалдык программалар каржыланбай турат. Анын залакасы бизге да тийди. Green Point долбоорунун компоненттеринин бири кесиптик-техникалык лицейлер үчүн стартаптар, алардын жардамы менен улан-кыздар чакан иш баштап, киреше алышмак: экобаштыктарды тигүү, катуу таштандыларды чогултуу үчүн темир челектерди чыгаруу, велосипед бекеттерин ачуу - бүгүн аймак муктаж болуп жаткан нерселер ишке ашмак. Биз кагаз пакет чыгарууга сырьё сатып алууга жетишкен элек, бирок жабдууларды сатып алууга каржылоосуз токтоп турат. Албетте, «Кумтөр» боюнча жаңы келишимдин түзүлүшү менен долбоорлорду кайра жандандыра баштайбыз.

- Катуу тиричилик таштандыларды чогултуу боюнча дагы кандай пландар бар?

- Башка өнөктөштөр менен күнгөй тарапта кабыл алуучу 5-6 пунктту ачууну сүйлөшүп жатабыз. Эс алуу жайлар, мектептер, кесиптик лицейлер, муниципалдык мекемелерде таштандыны сорттоп чогултууну, пансионаттарда пластик, айнек жана кагазды өз-өзүнчө сөзсүз бөлүп жыйноону жана түшкөн жалбырактар менен тамак-аш калдыктарын кайра иштетүүгө компосттук челектерди орнотуусун киргизибиз. Система иштеп кеткен күндө КТТ көлөмү Ысык-



Көлдө эң аз дегенде 40 пайызга азаят. Жыйынтыкка багыттуу иштейбиз. Азыр бизнес коомчулугу жаштардын кызыктуу долбоорлоруна каражат жумшоого даяр болуп калды.

Пайдалануу ач көздүгү

- Түркиянын мелтиреп уюштурулган жээгине кыргыздын дарбыз кабыгы, пакеттер менен тезек жаткан жээктерин салыштырышса ыйлагың келет. Мурда мындай кирди көргөн эмеспи. Көргөн эмес белек же жок беле?

- Ага жөнөкөй түшүндүрмө бар. 20 жыл мурда азыркыдай пайдалануучулук маданият болгон эмес. Дүкөндөрдүн чексиз берилген баштыктары, эки товар алсаң беш баштыкка ороп берет, тамеки, чипсынын каптары, пластик бөтөлкөлөр - баары акыры көлдүн түбүнө чөгөт же жерге, топуракка аралашып кетет. Майда нерселерди болсо айтуунун кажети да жок. Акцияларды өткөргөн кезде көл түбүнө эмнелерди гана тазалап алып чыккан жокпуз, памперстер, байпактар, ал тургай муздаткычтар менен телевизорлор да чыккан. Бир жолу водолаздар унитаз таап чыгышкан! Ал көлгө кандайча барып калганы акылыма сыйбайт.

- Таштандыларды жөндөө маданиятын элге кантип

үйрөтсө болот? Момпосуй кагазын таштанды челекке салууга эмне бөгөт?

- 90-жылдары адамдар жаңы жашоо шарттарына көнүп баштаган мезгилди колдон чыгардык. Эптеп акча таап, аракеттенип, ой жүгүртүүнү алмаштырууга мажбур болгон. Ошол жылдар өзү менен өзү күн көрүп чоңойгон балдар колдон чыгып калган. Жегенге тамагың жок кезде кайдагы экологияга кам көрүү болмок эле? Азыр жылыштар бар - жаңы муун балдарды тарбиялоого дилгир, баары эле эмес, бирок ата-энелер балдарына жакшы-жаман, туура-туура эместе айрып таанууга үйрөтүүдө. Биздин оюбузча билим берүүчү программаларга катуу киришүүчү мезгил жетти, кыймылыбызга жергиликтүү бийлик менен мектеп жетекчилерин тарта баштадык. Мисалга, Билим берүү министрлиги менен биргеликте жаңы окуу жылында класстан тышкаркы экологиялык сааттарды киргизүүгө макулдаштык. Билесиздерби, эл өз күчүн, убактысын, акча каражатын абалды алмаштырууга жумшоо үчүн даяр. Кеч болуп кала электе. Бул абдан кубандырган учур.

- Ысык-Көл облусунун губернатору парламентте көлдө эч кандай таштанды жок деп билдирип, терс пикир таратууну токтотууга чакырды, аны болсо башкалар илип алып,

Кыргызстандан сырткары айтып жатышат. Кандай ойлойсуз, өлкөнүн жакшы аты, имиджи үчүн көйгөйгө көз жумуп, аны жоктой мамиле кылуу керекпи?

- Кээде жумурткадан кыр чыгарган учурлар болорун моюнга алыш керек, андыктан этика боюнча мен губернаторго кошуламын - журналисттер жазган маалыматы үчүн жооп берүүгө милдет, анткени бурмалап же апыртылып берген маалымат чындап өлкөнүн беделин түшүрөт. Узарбек Жылкыбаев айтканы боюнча - өзү көл кылаасынан болот, жана кандай көйгөйлөр турганын жакындан билет жана колунун келишинче чечип жатат. Ал эми көл жээгинде таштанды жок дегенди ал биздин биргелешип ишембилик жасаганыбыздан төрт күндөн кийин айткан. Анда биз эки жарым жүк ташыган унаа менен 3800 мүшөк таштанды чыгарган элек. Ал очойгон көлөмдөгү таштанды. Баарын таптаза кылууга кол жеткен жок, бирок көрүнгөн жерлерди толук тазалаганбыз.

- Жаратылышка кам көргөндөр жана артынан ыплас из калтырган зыянкечтер болот. Аларга жолукканда шаабайыңар сууп калбайбы? Жаңы эле тазалап кеткен жерге таштанды ыргытып атса...

- Менин сүйүктүү пляжым бар. Төрт жылдан бери тазалаган сайын, кайра таштанды додолоп кетет. Үч аптадан кийин келсем эмнени көрөрүмдү жакшы түшүнөм, жана ага шымаланып, кайра тазалоо ниетим менен барам. Айрымдар текке кеткен жумуш деп көрүшөт, бирок эч нерсе кылбай отура берсек таштандыга чөгүп кетпейбизби. Өзүбүздөн, табиятка мамилебизден баштообуз абзел. Ошондо гана өзгөрүүлөр оңунан чыгат.

Маектешкен: Юлия ШИТОВА.
Фото: Дмитрий АНДРЕЕВдин архивинен.

ГЕЗИТ ЭЭСИ: КР Маданият, маалымат жана туризм министрлиги. Гезит шаршемби күнү чыгат. Юстиция башкармалыгынан өткөн катталуу күбөлүгүнүн №0010648	Башкы редактору А.Б.ЭГЕМБЕРДИЕВ	БИЗДИН ДАРЕК: 722360, Каракол ш., Ю.Абдрахманов көч., 105, 1-кабат. Телефондор: кабылдама: 5-26-38, секретариат: 5-32-20, кабарчылар: 5-32-20, 5-33-72, бухгалтерия: 5-32-13. Электрондук почта: kabarlar2011@mail.ru	ЭСЕПТЕШҮҮ ЭСЕБИ: Центральное казначейство МФКР г. Бишкек, БИК 440001 л/с 4404071103006049 Код плательщика 14236900	Гезит «Рубикон» ЖЧК басмаканасында басылды. Дареги: Бишкек ш., Үсөнбаев көч. 2. Заказ №929 Тираж: 25 000	Бул санга жооптуу А.Жакыпов. Рекламалык материалдар белгиленген өлчөмдөгү баада жана келишимдик негизде кабыл алынат. Редакция авторлордун жарыяланган материалдары үчүн жоопкерчиликти өзүнө албайт.
---	---------------------------------	---	--	--	---



Банкадагы жайдын үзүмү

